

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

İKTİSAT DERGİSİ

OCAK 1973

SAYI 103

CİLT : 17

350 KURUŞ

TÜRLON

Türk Nylon 6 ipliği

SİFAŞ

SENTETİK İPLİK FABRİKALARI

A. Ş.

MERKEZİ : Bursa — Sanayi Bölgesi

Telefon : 18500 — 18504

BÜRO : Bursa — Atatürk Caddesi, Ticaret Bankası, İş Han Kat 1
Telefon : 14 489

BÜRO : İstanbul — Unkapanı Atatürk Bulvarı, Manifaturacılar Çarşısı
No. 3501 — 3502 Telefon: 22 35 73 — 27 72 53

Dikkat !

Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez. Yazılarda ki fikirler yazarlara aittir. Cemiyetli ve dergiyl sorumlu kılmaz gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın lade edilmez.

Reklâm Tarifesi

Ön kapak içi	750,— TL.
İç sahıfe	500,— TL.
Arka kapak içi	750,— TL.
Arka kapak	1000,— TL.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrû sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; /çtımâi ve Siyasi felâketlerden yakasını kurtaramaz.

K. ATATÜRK

CİLT : XVII

SAYI 103

OCAK 1973

Fiatı : 3.5 T. L.

Yıllık : 42-6 Aylık : 21 TL.

YAZI HEYETİ

İSTANBUL

SUHA AKSOY

GÜROL BAHADAN

MUAMMER BAŞOĞLU

NİHAT BATUR

AYHAN BERMEK

İLKER BİRDAL

NATİK BUDA

FARUK ÇEHRELİ

ÂLİ DİNÇÇAĞ

MEHMET EMANET

ZEKİ ERGUNSU

ŞEMSEDDİN GÜLER

Prof. Dr. MÜKERREM HİÇ

ORHAN SOFUOĞLU

REŞAT UMUR

RİDVAN YÜKSELEN

ANKARA

ORHAN BULDAÇ

OKTAY EMED

NACİ SARIEYYÜBOĞLU

Sahibi : Cemiyet Adına NİHAT BATUR

Yazı İşleri Müdürü : FARUK ÇEHRELİ

İdare Müdürü : İLKER BİRDAL

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63

P. K. 599 Karaköy/İst.

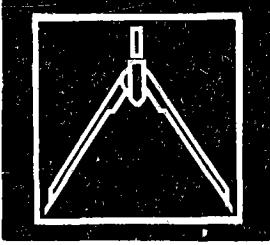
Basıldığı yer : YENİLİK BASIMEVİ

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ***
3. Plânlama Sorunları ve Yeni Strateji Orhan BULDAÇ
16. Yatırımları Teşvik Sorunu ve
Cerkezköy Ahmet ÖZPINAR
19. Endüstride Ruhsal Stresler Dr. Ahmet ÇELİKKOL
28. Memleketimizde Büyük Mağazacılık ve
Problemleri Reha BAVBEK
39. Tüketiciler Hakkında OCDE'ye Üye Ülkeler
Araındaki Politika Hususunda
İşbirliği Dündar MURADOĞLU

Derginin Sesi..

*1973 Yılını Kutlar
Sağlık, başarı ve
eslenlikler dileriz.*

Plânlama Sorunları ve Yeni Strateji

Yazan : ORHAN BULDAÇ

A. GİRİŞ :

1961 Anayasamız, Sosyal ve Ekonomik hayatın plânlar aracılığı ile düzenlenmesini öngörmüş ve bu amaçla Devlet Plânlama Teşkilâtı kurulmuş bulunmaktadır. 1962 yılı bir çeşit geçiş dönemi olarak değerlendirildikten sonra başlangıç yılı 1963 olmak üzere 15 yıllık bir perspektif içerisinde 5'er yıllık Kalkınma Plânları hazırlanmaya başlanmıştır. Bulunduğumuz 1972 yılı, 1963 den itibaren girilen plânlı dönemin 2 nci Beş Yıllık Kalkınma Plânına ait son uygulama yılı olmaktadır.

1972 yılı sonunda, 1961 Anayasamızın bir gereği olarak başlatılmış bulunan plânlı kalkınma ça-

barının 10 ncü yılı tamamlanmış olacaktır.

Kalkınmakta olan bir ülkenin tüm sosyal, ekonomik ve siyasal koşullarını taşıyan Ülkemizde, 10 yıllık plânlı kalkınma çabalarının önemini takdirle karşılamak gerekir. Geri kalmışlık koşullarında kalkınma ve ilerleme çabalarının yozlaşma ve yozlaştırılma tehlikelerine karşılık, plânlı çabaların 10 yıl kesintisiz devam etmesi plânlı kalkınma modelinin Türk Milleti, Siyasi Parti ve Sorumlu çevreler tarafından artık benimsendiğini ve özellikle III. Beş Yıllık Plânın, Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılacağımız 1995 yılını hedef alan 22 yıllık bir perspektif plân anlayışı

ile hazırlanması ise plân anlayışının benimsenmekten öte yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

Aslında plânlı kalkınma çabaları Batı Ülkelerinde geçen asırdan bu yana rasyonel bir yöntem olarak benimsenmiştir. Serbest piyasa ekonomilerinin plânlanamayacağı görüşü uzun yıllar önce terkedilmiştir. Merkezi plân ekonomilerinde plân aracı, kesin bir yöntem olarak kullanılmakta, hür teşebbüse dayalı batı ekonomileri de plâni esnek ve tutarlı bir araç olarak ekonomik faaliyetlerinin düzenlenmesinde kullanılmaktadırlar. Ülkeler arası ekonomik rekabetin kompleks bir nitelik kazanmasından bu yana batılı ülkeler, ekonomilerinin yönünü ve sektörler arası ilişkileri ayarlama plânlı ekonomiyi yararlı bir yol olarak benimsemişlerdir. Örneğin Fransa, İngiltere, Japonya ve Almanya ekonomilerini sosyalist ekonomilerinin merkezi plân anlayışından uzak olmakla beraber, esnek ve yol gösterici plânlarla düzenlemektedirler. Artık klâsik ekonomi teorisinin «Otomatik Denge Fikri» yerini, plânlı ekonomi fikrine terketmiş bulunmaktadır. Bu gelişmeler, serbest mübadele ekonomisinde plân aracının kullanılmasının hürriyetçi ve liberal anlayışla çelişmediğinin bir delili sayılmaktadır. Plân hiç bir ülkede serbest çalışma, serbest mukavele ve piyasa ekonomisi kuralları ve

özellikle hürriyetçi demokratik düzen için bir engel olmak niteliği taşımamaktadır. Demek oluyor ki, sosyal ve ekonomik kalkınmanın, plânlar aracılığı ile düzenlenmesi hiç bir şekilde ekonomik ve siyasal düzenlerin sosyalist nitelikte olması anlamına gelmemektedir. Merkezi plân fikri yanında artık, demokratik plân fikri de büyük bir uygulama olanağı kazanmıştır. Aslında Türkiye'de plânlı kalkınma, 1961 Anayasa'sından önce de uygulamaya konulmuş ve 1931'lerde yalnız sanayi sektörüne hitap etmesine rağmen, başarılı bir tatbikat yapılmıştır.

Biz, bu yazı dizimizle, III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı hazırlıklarının son aşamaya vardığı bu dönemde, 10 yılı kapsayan 5'er yıllık iki dönemin kısa olarak bir değerlendirmesini yapmak ve III. Beş Yıllık Plân ve kabul edilen yeni stratejiyi tanıtmaya çalışmak dileğindeyiz.

B. PLÂNLAMANIN GERİ KALMIŞ ÜLKELER YÖNÜNDEN ÖNEMİ VE ÇEŞİTLERİ :

a) Plânlamanın Önemi :

Dünyamızda ekonomik gelişmeleri farklı düzeyde olan ülkeler, bir arada var olmanın çetin mücadelesi içerisinde bulunmaktadır. Siyasal, sosyal ve ekonomik sistemlerinde ayrıcalık gösterdiği gü-

nümüz dünyasında ülkeler ekonomik düzeyleri ile ilgili çeşitli sorunlar içerisinde. İleri ekonomiler, vardıkları hakim noktayı kaybetmemek yönünden teknolojik ve bilimsel alanda rekabetlerini hızlandırarak diğer ülkelerle ekonomik yararlarını artıracak ilişkiler kurmak yanında, zaman zaman birbirleriyle anlaşma olanakları aramakta ve hatta dünya pazarlarında ekonomik güç ve siyasal etkinlikleri ile diğer ülkelerin geleceği üzerinde pazarlıklar sürdürmektedirler. Hakim ekonomilerin etkinlikleri altında gelişen dünya konjunktürü içerisinde geri kalmış ekonomiler adeta bir karamsarlığa doğru itilmektedirler. Ekonomik alanda gelişmiş olmakla beraber hakim ekonomilerin etkisinden kurtulamamış diğer batılı ekonomiler ise yeni ekonomik güç merkezleri kurmak yolunu tutmuşlardır. Aslında bu tecrübelerin yararsız olduğunu kimse ileri süremez. Günümüz Avrupa Ekonomik topluluğunu meydana getiren ülkeler, ekonomik bütünleşmenin ekonomik gelişme ve yararlarını maksimize ettiğini açık olarak tesbit edince; başlangıçta ütöpik olarak nitelendirilen siyasal bütünleşmenin gerçekleştirileceğine olan inançlarını artırmışlardır. İngiltere ve üç İskandinav ülkesinin de ortaklığa girişi; hakim ekonomiler karşısında onlara tabi olarak gelişmek zorunda ka-

lan ülkeler, hakim ekonomiler karşısında birleşerek «Gelişmek» olanağına sahip olduklarını kesinlikle saptamış ve ortaklık fikri büyük önem kazanmıştır. İlerde ekonomik ortaklığın siyasal bütünleşmeye dönüşmesi, günümüze kadar geçerliliği olan çeşitli teori ve yargıların yeniden gözden geçirilmesi sonucunu doğuracaktır.

Hakim ekonomilerin kesin damgasını taşıyan ve ileri ekonomilerin ortaklık kurarak gelişme olanağı buldukları çağımızda; asıl büyük sorunlarla karşı karşıya kalanlar, kuşkusuz mevcut ülkelerin 2/3 ünü teşkil eden kalkınmakta veya geri kalmış ülkeler olarak tanımlanan Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkeleri olmaktadır.

Siyasi yöntemleri ne olursa olsun, büyük çoğunluğu teşkil eden ülkelerin ortak sorunları vardır ve bu sorunların başında da kuşkusuz, ekonomik kalkınmalarını nasıl başaracakları sorusu gelmektedir. Ortak sorunları olan ülkeler henüz sorunların çözümlemeye paylaşacakları bir yöntem bulabilmiş değildirler. Ancak, çağımızda kaydedilen gelişmeler; ulusal varlığı sürdürmek; ekonomik, sosyal ve kültürel alanda gelişmelerin ancak başka ülkeler tarafından sömürülmemek koşuluna bağlı olduğunu göstermiştir. Sömürgeciliğin tasfiyesi ve siyasal alanda özgür ülke-

lerin çoğalışı bu gelişmenin sonucu sayılmak gerekir. Nevarki, siyasal özgürlükler beraber genç ülkelerin karşı karşıya bulundukları ve uzun bir süre çözümüne muvaffak olamayacakları sorunlar; dünün sömürge düzeninin biçim ve strateji değiştirerek günümüzde de egemen olmasına neden olmaktadır.

Kısa izahlarımızla, dikkat çekmek istediğimiz konu, çağımızın gelişmişlik veya siyasal düzeni ne olursa olsun tüm ülkeler yönünden çeşitli sorunlar getirici nitelikte olduğudur. Birlikte yaşanan bir dünyada, özellikle etki alanları çok geniş ekonomilerin, kendi sorunları için seçtikleri çözüm yollarının tüm ülkeler üzerinde yansımalar doğurduğu ve yeni sorunlar yarattığı bir gerçektir. Ekonomik yarar ve siyasal sorunların çok karmaşık bir nitelik taşıdığı bir dünyada özellikle geri kalmış ekonomiler sorunlarını nasıl çözeceklerdir? Karamsarlık yaratacak unsurlar çok olmakla beraber bazı olanaklar mevcuttur. Şöyleki;

I — Hakim ekonomiler arasında ekonomik ve siyasal alanda artan rekabetten yararlanmak;

II — Hakim veya ileri ekonomilerin hem madde ve enerji kaynağı olarak söz konusu ülkelere almak durumunda bulundukları mal veya tabii kaynaklar üzerinde ortak bir politika saptamak; Orta Doğu

Ülkelerinin petrol üzerinde sürdürdükleri ortak politika gibi,

III — Kendi aralarında verimli ve âdil ortaklıklar ve ilişkiler tesis etmek;

IV — Mevcudiyetlerinin diğer ileri ekonomiler yönünden arzettiği önemi tayin etmek;

V — Elde ettikleri değerleri, ekonomik kalkınmalarına yararlı olacak bir biçimde değerlendirmek;

VI — Ekonomik ve siyasal bilinçe sahip olmak;

VII — Hakim ve ileri ekonomilerden insancıl, siyasal ve stratejik amaçla yapılan ekonomik ve mali transferlerden azami ölçüde yararlanmak;

VIII — Sanayileşme çabalarına öncelik vererek ileri teknik ve gelişmelerden yararlanmak olanağına önem vermek;

IX — Dünya istikrarı ve barışına yararlı politikalar sürdürmek; v.s.

Kalkınmakta olan veya geri kalmış ülkelerin ortaklaşa veya münferiden izlemeleri gereken stratejik unsurları çoğaltmak olanağı vardır. Burada önemli olan husus; ekonomik yarışta koşulları çetin sayarak mücadeleden vazgeçmemektir. Aksi tutum teslimiyet yaratacaktır ki, bu da siyasal

ve ekonomik varlığın kaybedilmesi demektir.

Bugünün ileri ekonomileri, başlangıcı asırlar öncesine varan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Geri kalmış ülkeler için aynı süreci izleyerek kalkınma olanağı kalmamıştır. Çünkü ileri ekonomilerin gelişmesini sağlayan unsurlar artık ileri ülkeler için dahi söz konusu olmaktan çıkmıştır. Demek oluyorki kalkınmak için yeni yöntemler bulmak zorunlu hale gelmiştir. İşte plânlama dediğimiz, modern ekonominin kalkınma için ortaya koyduğu yöntem; burada önem kazanmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra ileri ekonomilerce de benimsenen plânlama tekniği, kalkınmakta olan ülkelerin karmaşık-sosyo-ekonomik sorunlarının çözümünde bir umut ışığı olmaktadır. Modern ekonomi bilimi plânlama tekniğini geliştirerek, geri kalmış ülkeler yönünden dengeli ve hızlı kalkınmanın olanağını ortaya çıkarmıştır. Plânlama belirli sonuçlar elde etmek için ekonomik ve sosyal hayatın müdahale edilecek yanlarını ortaya çıkaran bir araç haline gelmiştir.

b) Plânlama Çeşitleri :

Kısaca önemini ve tanımını yapmaya çalıştığımız plânlama, bir yöntem olarak çeşitli şekillerde tasnif olunmaktadır.

En yaygın tasnif, kuşkusuz plânlamanın Demokratik veya merkezi plân şeklinde olanıdır. Demokratik plânlama I nci bölümde de ifade ettiğimiz gibi serbest mübadele ekonomilerinin demokratik düzenle bağdaştırdıkları bir plânlama biçimidir. Merkezi plânlama ise, merkezi plân ekonomileri denilen sosyalist ve komünist ülkelerde yapılan bir plânlama şeklidir.

Demokratik plânlamada ulusal tercih ve gerçeklerin değerlendirilmesi ve piyasanın devlet müdahalesi dışında kendi kuralları ile işlemesi esasına karşılık; merkezi plânlamada seçkinler kadrosunun gerekli gördüğü tercih ve hedeflerin plânlaması esas alınmaktadır. Tek yanlı tercihlerle hazırlanan merkezi plânlara doğal olarak, otoriter bir düzeni de bünyesinde taşırlar.

Plânlara ayrıca yol gösterici ve emredici plânlara olarak tasnif olunurlar. Merkezi plân ekonomilerinde plân emredici olarak hazırlanmak durumundadır. Ancak demokratik plânlarda her iki durumu bir arada görmek mümkündür. Örneğin, Ülkemizin plânları kamu sektörü için emredici olmakla beraber özel kesim için gösterici niteliktedir.

Plânlara kapsam ve hazırlanmış süreci yönünden tasnif olunabilir.

Bu tasnifte genellikle yersel, bölgesel ve ulusal plânlar şeklinde olmaktadır. Ulusal plânların fiziki kararlarının tutarlı olabilmesi için küçük ölçekli plânlardan genel kapsamlı plânlara doğru gitmesi zorunludur. Ancak, bu ülkemizde henüz sağlanamamıştır.

Plânlama, ekonomik kalkınmanın düzenlendiği bir araç ve yöntem olarak kalkınma çeşitlerine göre de tesnif olunabilir. Bu tesnif tekalkınma çeşiti önem kazanmaktadır. Örnek olarak, Chicago Üniversitesinden Prof. Bert Hoselits'in tesnifini verebiliriz. Bert Hoselits ekonomik kalkınma çeşitlerini şöyle sıralamaktadır :

a) Muhtar (Autonomous) ve ya müdahaleci (Induced)

b) Genişleyici (Expantionist) veya içe dönük (Intrincic)

c) Hakim (Dominant) veya Peyk (Satellite)

Kalkınma biçimi tâyin edildikten sonra kullanılacak plân modeli ve tekniklerde önem kazanmakta biçim ve modeller arasında tutarlılık zorunlu olmaktadır.

Tüm plân modelleri ekonomik kalkınma sorununa çözüm getirmek amacını taşımakla beraber, farklı araçlar ve unsurlardan yararlanırlar. Örneğin Marks'sist kalkınma modelinin araçları Keynes ve

Harold-Domar modeliyle bağdaşmaz. Demokratik nitelikle Türk Plânları Liotief'in sektörler arası Input-Output tekniklerine dayanan bir Harold-Domar modeline oturtularak hazırlanmaktadır.

Ülkemiz yönünden Anayasanın 129 ncu maddesi uyarınca zorunlu bir yöntem haline getirilmiş plânlama çalışmaları, 91 sayılı Kanunla 1960 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş bulunan D. P. T. Müsteşarlığınca yürütülmektedir. Geçen 10 yıl zarfında 15 yıllık bir perspektif içerisinde hazırlanan 5'er yıllık iki kalkınma plâni uygulanmış bulunmaktadır.

Geçen süre plân anlayışı yönünden olumlu olmak yanında, plânlama tekniği ve hazırlıkları yönünden de olumlu tecrübeler edinmemizi sağlamış, ayrıca plânlı kalkınmanın yararları üzerinde kamu oyunda görüş birliği sağlanmıştır. Demokratik plânlamanın en büyük hendikapı olan plânlama çalışmalarının birlikte sürdürülmesi ve halka benimsetilmesi güçlüğü, önümüzdeki yıllarda tamamen yok edilmek olanağı bulacaktır.

Aşağıdaki plânlı dönemlerin ekonomimiz ve sosyal hayat yönünden ülkemize sağladığı yararların kısaca bir özetini verdikten sonra Yüksek Plânlama Kurulunda kabul edilen yeni strateji üzerinde durmak dileğindeyiz.

C. PLÂNLİ DÖNEMDE GELİŞMELER VE TÜRK TOPLUMUNUN TEMEL SORUNLARI :

I ve II nci Beş Yıllık Plân Dönemlerinde rakamlarla ifade edilebilir olumlu gelişmeler sağlandığı bir gerçektir. Rakamlarla ifade edilen gelişmeler yanında özellikle plânların hedef aldığı toplumsal, yapısal ve kurumsal değişiklikler konusunda aynı oranda başarı sağlandığı iddia edilemez. Milli Gelirde kaydedilen artışlar, sektörlerdeki gelişmeler olumlu kabul edilmekle beraber kalkınmış bir toplumun ve rasyonel işleyen bir ekonominin gereklerine ulaşmak yönünden başarılarımız sınırlı kalmıştır. Denilebilir ki global rakam ve tahlillerde başarılı gözüken plân uygulamalarımız sektörler arası ilişkiler, yapısal ve kurumsal değişiklikler ve politikalar yönünden pek başarılı olamamıştır. Öyleki I ve II ci Plân Dönemlerinde çözümü öngörülmüş sorunların bir bölümü yeneden III cü Beş Yıllık Plân döneminin temel sorunları ve hedefleri arasına girmiştir. Biz bu bakımdan gerek plânlı dönemdeki gelişmeleri gerekse temel sorunların kısa özetini Devlet Plânlama Teşkilâtınca yayınlanan dökümanlara fazla bir katkıda bulunmadan vererek, gerçeği objektif olarak saptamak dileğindeyiz.

Devlet Plânlama Teşkilâtının

«Yeni Strateji» adlı yayınında gelişme ve sorunlar aşağıdaki gibi tesbit olunmuştur.

a — Plânlı Dönemde Gelişmeler :

Türk toplumu, özellikle plânlı dönemde, kalkınmasını engelleyen sorunların çözülmesinde olumlu adımlar atmıştır. 1963 de 108,7 milyar TL dolayında olan Gayri Safı Milli Hasıla, yüzde 65 artarak 1971 de 179,3 milyar TL sına yükselmiştir. Tarımın Yurt içi gelirdeki payı, yüzde 41,2 den 1972 de yüzde 28,1'e düşmüş, sanayiinki ise yüzde 16,8'den yüzde 22,6'ya çıkmıştır. Bu dönemde fert başına gelir 3.640 TL dan 4.901 TL. sına yükselmiştir. 1963 - 1971 döneminde ithalât tartılı ortalama olarak yılda yüzde 8,7, buna karşılık ihracat yüzde 7 dolayında bir hızla artmış böylece 1963 de 1,05 milyar dolar civarında olan dış ticaret hacmi 1971 de 1,85 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde yatırımlar, 1971 yılı fiatlarıyla yılda ortalama yüzde 8,6 dolayında bir hızla artarak, 16,7 milyar TL. dan 32,4 milyar TL. sına yükselmiştir. Bu dönemde yapılan 215,6 milyar TL. tutarındaki toplam yatırımların yüzde 92 si iç kaynaklardan gerçekleştirilmiştir. Toplam tasarruflar içinde dış kaynakların payı, yıldan yıla dalgalanmakla birlikte azalma eğilimi içindedir. Plânlı dönem başında okuma-yazma bi-

lenlerin okuma çağındaki nüfusa oranı yüzde 40 iken 1970 de yüzde 54,5'e yükselmiştir. Hastahane yatak sayısı 1963'te 62 binden 1971 de 90 bin dolayına çıkmıştır. 1960'ların başında nüfusun yüzde 24'ü tek odalı evlerde yaşamakta iken 1970 de bu oran yüzde 16 ya inmiştir. Elektrikten yararlanamayanların toplam nüfusa oranı plânlı dönem başında yüzde 69; 1970 de ise yüzde 62 dir. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye, sorunlarını henüz tümü ile çözümlenememiştir. Yeni strateji'de 1995 yılında belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşma hedefi benimsendiğinden, sorunların ekonomik ve sosyal hayattaki görünimleri AET ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

b) Temel Sorunlar :

1. Hızlı Nüfus Artışı :

Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 35,6 milyon kişi olan nüfus, yılda ortalama yüzde 2.7 gibi yüksek bir hızla artmaktadır. AET ülkelerinin yıllık ortalama nüfus artış hızı ise yüzde 1 den düşüktür. Kentleşme ve gelir düzeyinin gittikçe yükselmesi sonucu, bu belli ölçüde azalacaktır. Buna rağmen 1995 de nüfusun 65 milyon kişi dolayına yükseleceği tahmin edilmektedir. Nüfusun bağımlılık oranı 1970 nüfus sayımı bulgularına göre yüzde

85 tir. Böylece her yüz kişi kendisi ile birlikte 185 kişiyi beslemek durumundadır. Aynı oran 1967 yılında İtalya'da yüzde 53, Almanya'da yüzde 55 ve 1968 yılında Fransa'da yüzde 60 dır. 1990'larda Türkiyede nüfusun bağımlılık oranı yüzde 70 dolaylarında olacaktır.

2. Yetersiz Eğitim ve Sağlık :

Örgün ve yaygın eğitim sistemi günümüzde kalkınmanın ve özellikle sanayileşmenin gerektirdiği sayı ve nitelikteki işgücünü teknoloji üretimini sağlayacak düzey ve esneklikte değildir. Sağlık sistemi ve hizmetleri toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak nitelik, nicelik ve yaygınlıktan yoksundur.

3. Dağınık Yerleşme :

Nüfusun yüzde 65'i onbinden az nüfuslu kırsal alanlarda yaşamaktadır. Köyden kente yapılan göçler, kentleşme hızının büyümesine ve dengesiz bir kentleşmenin doğmasına yol açmaktadır.

1.5 - 1969 da kırsal yerleşme birimi sayısı 74 bin dolaylarında dır. Bu dağınık yerleşme hizmet ve alt yapı ihtiyaçlarının karşılanmasını, modern tekniğin yayılmasını güçleştirmekte ve yatırımların önemli bir kesiminin üretkenliği sınırlı alanlara yöneltilmesini zorunlu kılmaktadır.

4. Gizli İşsizlik, Yetersiz Sos-

yal Güvenlik ve Dengesiz Gelir Dağılımı :

Bu gün 14,3 milyon dolayında işgücü arzı, mevcut işgücü talebini 1.6 milyon aşmaktadır. 1995 yılında işgücü arzının 27,0 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu durumda 1995 yılına kadar 13-14 milyon kişiye ek iş imkânı yaratmak gerekecektir.

Sanayi sektöründe iş imkânları istihdam sorununu çözümlenecek ölçüde arttırılmamaktadır. İkinci plân döneminde bu sektördeki iş imkânları yılda ortalama yüzde 5.7 oranında bir hızla artmıştır. Öte yandan hizmetler sektöründeki iş imkânları yılda ortalama yüzde 6.4 oranı ile daha hızlı gelişmiştir. Ancak bu artışın önemli kısmı, kamu hizmetleri sektöründe, bu hizmetlerin gerektirdiğinden fazla sayıda istihdam yaratılarak sağlanmıştır. Kamu personeli sayısında bu dönemdeki yıllık artış oranı yüzde 9, niteliksiz kamu personeli sayısındaki artış ise yüzde 10 dur. Nevarki mevcut sanayi sektörünün sınırlı iş yaratmasına karşılık hizmetlerde görülen bu hızlı artış geçici de olsa işsizliği önleyememektedir.

Türkiye'de işgücü farklı koşullarda çalışan gruplardan oluşmaktadır. 1) Çoğunluğu teşkil eden sosyal güvenlik ve sendikal sistem di-

şında kalanlarla işsizler ve gizli işsizler;; 2) Sosyal Sigorta ve sendikal sisteme girenler; 3) Yabancı ülkelerde iş bularak Türkiye'deki çalışma koşulları seviyesinin üstünde çalışanlar. Son on yıllık dönemde bu yöndeki gelişme, çalışma ortamında sosyal adalet sorununa yeni boyutlar katan üçlü bir farklılaşma yaratmıştır.

Halen düşük bir düzeyde bulunan gelir AET ülkeleri ortalamasının altıda biri kadardır. 1969 - 1971 ortalamasına göre yurt içinde yaratılan gelirden tarımın payı yüzde 30, sanayinin yüzde 21, hizmetlerin ise yüzde 49 dur. Yurt içi gelirin yüzde 30 unu yaratan tarım sektörü yaklaşık olarak nüfusun yüzde 65 ine geçim kaynağı olmaktadır. Ayrıca gelir grupları ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı da dengesizdir.

Üstte yer alan sorunlara ayrıca iç tasarruf açığı ve kredileme sistemindeki sorunlar, üretim yapısı ve teknoloji ile ilgili sorunlar, Dış Ticaret açıkları ve yapısı ve masraflı ve yavaş işleyen kamu yönetimine ilişkin sorunlarda ilâve edilmektedir. Türk Toplumunun temel sorunları olarak kabul edilen bu sorunların yeni perspektif plânında çözümlenmesini dilemek yanında gelişen ve sanayileşen bir toplum olmak yolunda yeni problem ve sorunlarla karşılaşacağımızı da

unutmamak gerekir. Sorunlar nitelik değiştirerek yeni sorunlar halinde karşımıza çıkacaklardır. Bugünün temel sorunlarını çözümlerken yarınlara daha hazırlıklı olmak zorunludur.

Bu yönden Türk Toplumunu ve sorunlarını doğru tanımlamanın önemi büyüktür. Bu konuda en büyük görev ve sorumluluğun Devlet Plânlama Teşkilâtı ve onun yönetici ve uzman kadrolarına düştüğü açıktır. Biz, Devlet Plânlama Teşkilâtını dolduran kadroların iyi niyetinden emin olmakla beraber Devlet Plânlama Teşkilâtının görevlerini iyi yapmak için hizmetin gerektirdiği nitelikte uzman kadrolar yönünden sıkıntı içinde olduğunu sanmaktayız. Uzman çalışmalarının gerektirdiği eğitim ve tecrübelerden geçmeyen kadroların çoğunlukta olması, sun'i bir eleman ihtiyacı doğurmakta ve Devlet Plânlama Teşkilâtı bürokrasinin en tipik ve zararlı hastalığı «Parkinson» hastalığına her geçen gün biraz daha teslim olmaktadır. Yetersiz elemanlarla şişen kadrolar yeni eleman ihtiyacı ortaya çıkarmakta her yeni elemanın çalışmalara katkısı azalırken yapılan çalışmaların kalitesi de düşmektedir.

D. UZUN DÖNEMLİ VE III BEŞ YILLI KALKINMA PLÂNI HEDEFLERİ :

1. Uzun Dönemli Kalkınma Hedefleri :

Ekonomik Hedefler :

Türkiye'nin potansiyellerini en yüksek düzeyde kullanarak ulaşabileceği bu büyüklükler 1) birey başına 1500 dolar dolayında bir gayrisafi Yurt İçi Hasıla ve 2) Toplam Yurt İçi Hasılda yaklaşık olarak tarımın payının yüzde 10, sanayiın yüzde 40, hizmetlerin yüzde 50 oranında yer tuttuğu bir ekonomik yapı olarak saptanmıştır.

Bu gelir düzeyine ve üretim yapısına ulaşmak için Gayrisafi Yurt İçi Hasıla 1972 - 1995 perspektif plân döneminde, ortalama olarak yılda yüzde 8.7 dolayında bir hızla artırılacaktır. Gayrisafi Yurt İçi Hasıladaki bu artış, tarımsal hasılda yılda ortalama yüzde 4, sanayide yüzde 12 ve hizmetlerde yüzde 8.5 dolayında artışla sağlanacaktır.

Üretken sektörlerde saptanan bazı hasıla artış hızlarıyla önemli malların üretiminde 1970'den 1995'e fiziki büyüklüklerle şu gelişmeler gerçekleştirilmiş olacaktır. 1970'de 1.5 milyon ton olan Demir-çelik üretimi 1995'te 20,0 milyon ton'a, çimento üretimi 6,4 milyon ton'dan 40,0 milyon ton'a, kâğıt üretimi 151 bin tondan 4 milyon ton'a, elektrik üretimi 8.6 milyar Kw/saat'ten 125 milyar Kw/saat'e, plâstik üretimi 45 bin ton'dan 2 milyon ton'a, alimünyum ürünleri

üretimi 17.6 bin tondan 1.0 milyon ton dolayına çıkacak veya teknolojik değişimlere göre bunları ikâme eden ürünlerde eş değer üretim düzeyleri gerçekleştirilecektir.

Bu yapıya ve gelişmişlik düzeyine ulaşılması ile ödemeler dengesi sorunu, bu amaçla tavizli dış kredi almak ve yurt dışına işçi göndermek zorunluluğu hafifleyecek şekilde çözümlenecektir.

Sosyal Hedefler :

Nüfusun alçak bir doğurganlıkta artarak 1995'de 65 milyonu aşmaması sağlanacaktır. Çalışan nüfusun yüzde 25 i tarımda, yüzde 23'ü sanayide ve yüzde 52'si hizmetlerde çalışacak biçimde 1995'de tam istihdama ulaşılacaktır.

Perspektif dönemde herkesin asgari beşeri ihtiyaçlarının (beslenme, sağlık, barınma, giyim) karşılanmasına olanak verecek bir gelir düzeyine, sağlık ve sosyal güvenliğe kavuşturulması esas olacaktır.

Tedavi edici sağlık hizmetlerinin rasyonel kullanımı sağlanacak ve koruyucu hizmetlerin etkinliği artırılacak; 1995'de 7500 kişiye bir sağlık ocağı, 2500 kişiye bir sağlık evi, 10.000 kişiye 50 yatak düşme-hedefine ya da geleceğin gelişimlerine göre bunları ikâme eden

sayısal hedeflere ulaşılacaktır.

Temel eğitimin süresi sekiz yıla çıkarılacak ve bu sistem kentlerde ve merkezi köylerin tümünde uygulanacaktır. «1995'de temel eğitimin birinci kademesinde çağ nüfusunun tümüne, ikinci kademesindeki çağ nüfusunun yüzde 75'i-ne eğitim olanakları sağlanacaktır. Orta öğretimde bu oran yüzde 45'e, yüksek öğretimde yüzde 15'e çıkartılacaktır.

1995'de nüfusun yüzde 70'ini kapsayan fonksiyonel ve kademeli bir kent dokusunun oluşumu gerçekleştirilecektir. Böylece nüfusun büyük şehirlerde yaratılan iş olanakları üstünde yığılmasını önlemeye yönelmiş bir kentleşme sağlanacaktır.

Konut ihtiyaçları kent ve köy yerleşim dokusunun gereklerine ve toplumun ekonomik gücüne uygun bir şekilde karşılanacaktır.

2. ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLÂNI HEDEFLERİ :

Ekonomik Hedefler :

1973-1995 döneminde GSYİH' da 700 milyar lira üzerinde artış sağlanması hedefinin üçüncü plân döneminde 65 milyarlık kısmı gerçekleştirilecektir.

Üretim, tarım sektöründe yılda ortalama yüzde 3,5 - 4,5 sanayi sektöründe yüzde 12,0 - 13,0 hızla-

rıyla arttırılacaktır. Böylece GSMH'daki artışın yüzde 10'nu tarım sektörünün yüzde 38'i sanayi sektörünün yüzde 52'si de hizmet sektörünün hasılasındaki artışlardan sağlanmış olacaktır.

Sanayi içinde imalât sektörünün üretimi yılda ortalama yüzde 11,5 - 12,0 bir hızla gelişecektir. İmalât sektörünün yapısında perspektif plânda amaçlanan yönde bir değişimin sağlanması için bu dönemde üretimin tüketim malları sanayiinde yılda ortalama yüzde 6,5 - 7,0 bir hızla artmasına karşılık, ara malları sanayiinde yüzde 14,0 - 15,0 yatırım malları sanayiinde 14,5 - 15,5 hızları ile artması gerçekleştirilecektir. Böylece tüketim malları üretiminin tüm imalât sanayii üretimi içindeki payının 1972'de yüzde 43 iken 1977'de yüzde 35'e düşmesi, ara malları ve yatırım malları üretiminin payının ise 1972'de yüzde 57 iken, 1977'de yüzde 65'e yükselmesi sağlanacaktır. Kimya, Demir-Çelik demir dışı metaller, makina imalât sanayii, elektrik gereçleri gibi sanayiilerin 1977 yılındaki üretimleri 1972 düzeyinin iki katına ulaşacaktır.

Madencilik sektörü üretimi yılda ortalama yüzde 13 - 15 hızla, enerji üretimi ise yüzde 13-14 hızla arttırılacaktır.

Sanayi sektörünün GEYİH'daki

payının 1995'de yüzde 40'a çıkarılması için bu payın 1972'de yüzde 23 iken 1977'de yüzde 27'e yükselmesi sağlanacak, tarım sektörünün payı ise yüzde 28'den yüzde 22'e düşecektir.

Bu hedeflere ulaşmayı sağlamak için 1973 - 1995 döneminde yapılması gerekli 2250 milyar TL. lık yatırımın 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Plân döneminde 225 milyar TL. lık kısmı yapılacaktır. Bu tutara ulaşabilmek için toplam yatırımlar yılda ortalama yüzde 13 dolayında bir hızla arttırılacaktır. Sektörlerin istenen yönlerde ve hızlarda gelişmelerinin sağlanması için bu dönemde gerçekleştirilecek sabit yatırımların yüzde 12'si tarım sektörüne, yüzde 50'si sanayie, yüzde 38'e ise hizmetler sektörüne yapılacaktır. Sanayie yapılan yatırımlar, yılda ortalama yüzde 18'lik bir hızla artacaktır.

Öngörülen yatırım düzeyinin gerçekleştirilmesi için iç tasarruflar, 1972'de GSMH'nın yüzde 19,6'sı iken 1977'de 25,5'ine yükseltilecektir. Bu, iç tasarrufların yılda ortalama yüzde 13,7 dolayında bir hızla arttırılmasını, yani artan gelirin yüzde 38'inin tasarruflara ayrılmasını gerektirmektedir. Bu tasarruf oranı bir yanda bu plân dönemi için sağlanabilir görülmekte, öte yandan Anayasa'nın 53'üncü maddesine uygun olarak hedef alınan geliş-

mişlik düzeyini sağlayacak hızda ve biçimde sanayileşmenin kalkınmanın «Ağırlık merkezi» olması için zorunlu bulunmaktadır.

Tasarrufların arttırılmasında en büyük katkının kamu kesiminden gelmesi zorunludur. Bu nedenle kamu tasarrufları yılda ortalama yüzde 20 dolayında artarak 1977'de 1972 düzeyinin 2,5 katına yükseltilecektir. Kamu tasarruflarında bu oranda bir artış, kamu cari harcamalarında yıllık artış oranının yüzde 8 dolayında tutulması karşılık, kamu gelirlerinde yılda yüzde 13 - 13,5 dolaylarında bir artış sağlamakla gerçekleştirilecektir. Bu da, 1972'deki vergi yapısı ile elde edilebilecek kamu gelirlerine, 1977'de GSMH'nın yüzde 5'i ölçüsünde ek kamu geliri sağlayacak vergi kaynaklarının eklenmesi ile sağlanacaktır.

Perspektif plânının dış etkenlere karşı duyarlılığı azaltma amacını gerçekleştirmek için mal ve hizmet ihracatının yılda ortalama yüzde 8,5 hızla artması sağlanırken, dönem içinde 450 milyon dolarlık ithalât ikamesi yapılacaktır. İthal ikamesinin 40-50 milyon doları tüketim malları sanayilerinde, 100-110 milyon doları makina imalat ve elektrik malları sanayilerin-

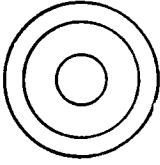
de, kalan 300-320 milyon dolarlık kısmı ise, demir-çelik, diğer metaller, kimya, suni gübre, kâğıt petrol ürünlerinin lehine bir değişme sağlanarak bu ürünlerin toplam ihracat içindeki payı yüzde 40 dolayına yükseltilecek, bu artış daha çok gıda, dokuma, giyim, deri mamulleri ve demir dışı metaller ihracatındaki gelişmelerle sağlanacaktır.

Sosyal Hedefler :

Üçüncü Plân döneminde tarım dışı sektörlerde yaklaşık olarak 1,3 milyon kişi için istihdam olanağı yaratılması hedef olarak saptanmıştır. Böylece tarım sektörü dışında çalışanların toplam çalışanların oranı 1972'de yüzde 32 iken, 1977'de yüzde 38'e yükselecektir.

10 bin nüfuslu bir sağlık ocağı ve 3 bin nüfuslu bir sağlık evi standardı ile sosyalizasyon programı ülkenin üçte ikisine yaygınlaştırılacaktır. 10 binde 26 yatak standardı, en düşük ilden başlanarak her ilde gerçekleştirilecektir.

İlk öğretimde yüzde 100 okullaşma oranı gerçekleştirilecektir. Orta öğretimin birinci devresinde yüzde 50, ikinci devresinde yüzde 25, yüksek öğretimde yüzde 9 okullaşma oranları hedef alınacaktır.

Yatırımları Teşvik Sorunu ve Çerkezköy

Ahmet ÖZPINAR

Türkiye'de sınaî kalkınmayı hızlandırmak için hükümet bir çok çalışmalar yapmış, tedbirler almış; Ortak Pazar rekâbetinin yaklaştığı şu günlerde, bu tedbirlerin mahiyeti ve önemi daha da artmıştır. Gaye belirlidir ve açıktır: «Türkiye'de modern, güçlü ve büyük bir sanayiinin kurulması.»

Acaba yatırımlara ve o yoldan ihracata ilişkin teşvik tedbirleri nelerdir? Bu tedbirleri 2 grupta toplamak mümkündür:

A — Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının; yatırımlara ilişkin teşvik uygulamaları konusunda verdiği belgeler:

- 1 — Gümrük, Vergi, Resim harçlarında muafiyet
 - 2 — Gümrük, Vergi ve resimlerinin taksitlendirilmesi
 - 3 — Gümrük vergisi oranlarında değişiklik
 - 4 — Yatırım indirimi
 - 5 — Bina ve inşaat vergisi muafiyeti
 - 6 — Orta Vadeli düşük faizli yatırım kredileri.
- B — Ticaret Bakanlığının teşvik uygulamaları ise şunlardır:
- 1 — İhracata müteallik işlemlerde ve ihracat kredilerinde vergi, resim, harç istisnası.
 - 2 — İhracatta vergi iadesi

- 3 — Özel ihracat fonundan açılacak krediler
- 4 — İmalâtçı ihracatçılara ihracat karşılığı döviz tahsisi.

Burada Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının bir teşvik tedbiri olan Yatırım İndirimi konusuna kısaca değinmek faydalı olacaktır:

11347 No'lu Resmi Gazetede yayımlanan 28.2.1963 tarih ve 202 No'lu Yatırım İndirimi Kanunu; Türkiye'de yatırımları teşvik ve kanallize etmek onları düzenlemek ve yararlı hale getirmek gayesiyle çıkarılmıştır. Zaten söz konusu kanun Ek madde 2/3'ünde şöyle denilmektedir:

«Yatırımlar istihşali genişletmeye, prodüktiviteyi artırmaya, ihracatı geliştirmeye, mahsul ve mamüllerin kalitesini ıslâha, kültür seviyesini yükseltmeye, ilmi ve teknolojik araştırmalara, çalışma güvenliğini sağlamaya yabancı turist celbini temine matuf olmak üzere bina (Personel lojmanları dışındaki meskenler hariç) makina, tesisat, techizat, taşıma vasıtası ve benzeri yeni aktif değerlerin tedariki ve kuruluşu ile ilgili olmalıdır.»

Öngörülen şartları sağlamak için de kanun, gene teşvik edici unsurlar koymuş ve yatırım indirimi nisbetini; yatırım miktarının

% 30, bölge kalkınması yatırımlarında % 40, geri kalmış bölgelerde % 50 olarak belirlemiştir. Ancak yatırımların hep aynı bölgeye gelip temerküz etmelerini (İzmit yöresi gibi) önlemek için de kanun; yatırımların gitmesini istediği gerice yöreler listesi tesbit etmiş ve bunların indirim %'sini yüksek tutmuştur.

Bu cümleden olmak üzere «1973 yılı programının uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine dair karar» eki (Resmi Gazete : 14385, 8.12.1972); gerice yöre listesine 36 il ve 50 ilçe dahil etmiştir.

Teşvik tedbirlerinin olumlu neticelerini ortaya koymak gayesiyle, burada isim kullanarak örnek vermek yararlıdır:

1972 ve 1973 programlarında gerice yöreler listesine dahil edilip, teşvik tedbirlerinden faydalanan yerlerden biri de Tekirdağ ilinin Çerkezköy ilçesidir.

Çerkezköy İstanbul - Edirne demiryolu üzerinde, İstanbul'a 100 km'lik karayolu ile bağlı, merkez 6500 nüfuslu, son zamanlara kadar 2 bankanın faaliyet gösterdiği ufak ve içine kapanık bir ilçedir.

Bugün, işte bu ilçede yatırım yapmak için faaliyete geçmiş 21 firma vardır. Bu firmalar iplik, dokuma, yağ, meyve suyu, konserve

ve diğer sanayii dallarındandır. Söz konusu firmalardan bazılarının 1972 yılı ortalarında inşaat faaliyetine başlamaları ile; Çerkezköy bankalarında bir ayda sirküle eden 400.000.- TL. civarındaki meblâğ, birdenbire 3.000.000.- TL'sına çıkmış, kıymetli evrak devri de artmıştır.

Yazımızın son kısmında, somut olması bakımından, Çerkezköy'de kurulmakta olan firmalardan birini örnek olarak vermek yerinde olacaktır:

Bugün Ortdoğu ve Balkanların 2. büyük kort kadife fabrikası olan Narin Mensucat Fabrikası A.Ş., Çerkezköy'de kurmakta olduğu entegre ile; ihracata fazlasıyla ağırlık vermekte 1972 FOB 2.500.000.-\$ olan ihracatını, 5.000.000.-\$'a çıkarmakta, üretimini ise 5.000.000 mt/yıl'dan 10 milyon mt/yıl'a ulaştırarak Avrupa ve Orta Doğunun en büyük Kort Kadife Fabrikası olmaktadır.

Kombine pamuklu bir kuruluş olacak tesis; İplik, büküm, bobin, dokuma, finisaj kısımlarında 2000 kadar işçi istihdam edecektir. Tek firma böylece ilçe merkez nüfusu-

nun yaklaşık 1/4'ine iş imkânı sağlayacaktır.

Bugünden bir sanayii şehri havasına bürünen ve yarın nüfusu 50. - 60.000'ne çıkacak olan Çerkezköy'de pek tabii olarak, bir çok enfra - strüktür yatırımlar geliştirilecek ve yapılacaktır. Bunların başında yol, su, elektrik, okul, hastane, konut vb. gelmektedir. Alt Yapı yatırımlarının tesisinde kurulan firmaların da katkısı olacaktır. Gene aynı örnekten hareket edersek Narin Mensucat Fabrikası A.Ş.; Çerkezköy'de bir Sanat Okulu, bir hastahane yaptırmakta yol, su haberleşme çalışmalarına katılmakta ve 2000 kişilik kadrosu için lojmanlar tesis ettirmektedir.

Böylelikle yatırımları teşvik ederek, ihracatı artırıp döviz rezervlerimizi yükseltmek gayesiyle alınan tedbirler; sanayileşmemizi sağlamanın yanı sıra sosyal tesislerin, modern imkânların da oluşmasını temin etmekte, yapılan yatırım zaman faktörünün sonunda çarpan ve hızlandıran katsayılarının da etkisiyle daha büyük bir miktarda geri dönmekte, o yoldan tekrar yatırımlara gidilmekte neticede gayeye ulaşmaktadır.

Endüstri'de Ruhsal Stresler

Dr. Ahmet ÇELİKKOL

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi
Psikiyatri Kürsüsü Uzman Asistanı

Endüstriyel çalışma düzeni, endüstri kesimi üyeleri için önemli ölçüde ruhsal stres kaynağı durumundadır. Burada, endüstri işi gören her kademedeki bireyin, endüstriyel iş görmesi nedeniyle etkisi altında bulunabileceği ruhsal stresler gözden geçirilecektir.

Endüstriyel stres, sadece geniş bir kitle teşkil eden çalışan

kimseler için değil, aynı zamanda bir bütün olarak toplumsal ve ekonomik sonuçları nedeniyle de önemlidir. Hemen belirtelim ki, ruhsal strese karşı direnç her insanda değişik derecelerdedir. Aynı stres, bir kişide mide ülserine neden olabilirken, diğer kişide önemli bir bozukluk yapmayabilir.

Clapham (1), endüstrideki ruhsal stresin üç özelliği üzerinde durmaktadır:

1. Ruhsal stres endüstriyel iş gören kesimin her katında vardır. İşçi, ustabaşları, nezaretçiler (süpervizörler), alt kademe ve üst kademe yöneticileri önemli ölçüde

(1) M.J.S. Clapham: The Stress of Work and Social Responsibility. «Strain and Stress in Modern Living Proc. Conf. 1954» de. National Association for Mental Health, 1964, pp 60-69.

ruhsal stres altındadırlar; diğer deyişle ruhsal stres endüstriyel hiyerarşinin her kademesinde vardır.

2. Endüstri içinde ortaya çıkmaya başlayan ruhsal stres, endüstri dışında kalan başka bir yerden de kaynak alabilir. Örneğin, çocuğu hasta olan veya eşi ile geçimsizliği bulunan bir işçide; yahut finansman güçlükleri bulunan bir yöneticide, bu streslerin de etkisiyle iş ahengi bozulabilir. Bu bozukluk ev eve işe ait ruhsal streslerin bir kombinasyonuna bağlıdır.

3. Yalnızca fiziksel streslerden doğan ruhsal bozukluklar; mutad değildir. Çok ağır şartlarda 18 saat çalışmadan sonra yüz solukluğu, hareketlerde yavaşlama, duygusu ve davranış kontrolsuzluğu görülebilir. Bugünkü çalışma düzeninde bu tür bozukluklar görülmemektedir. Çağımızın çalışma düzeni, bu tür ağır çalışma şartlarını ortadan kaldırmıştır.

Tıp açısından, özel önemi olan dördüncü nokta da; ruhsal streslerin, fiziksel hastalıklardan kaynak alabilmeleridir. Diyabet, tüberküloz gibi hastalıklarda, uzun bir sağlık bozukluğu sonucu, hasta, alta yatan fiziksel sebebi maskeleyen ruh-

sal yakınmalar gösterebilir; iş çok ağır gelmeye başlar.

Hangi nedenle olursa olsun, ruhsal stres altındaki birey, ruhsal bozukluk göstermeye adaydır. Çalışanın adaptasyon gücüne, iş ve işyeri şartlarının ortaya çıkardığı ruhsal streslere bağlı olarak da ruhsal bozukluklar ortaya çıkabilir. Bu nedenle, iş faaliyeti ve işyeri çevresinin şartlandığı adaptasyon sorunu, bugün birçok yeni araştırmalara konu olmaktadır. Bu araştırmalarda, işyeri hijyeni, psikiyatri ve psikoloji bilimlerinin metodları beraberce kullanılmaktadır, ya da bu üç bilim dalı ortak çalışmalarda bulunmaktadır.

B i z e (2), çalışanların ruhsal bozukluklarında, üç alana adaptasyon güçlüğü bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar, 1) İş adaptasyonu, 2) Çevre adaptasyonu, 3) çalışma düzeni adaptasyonu'dur. Bugün genellikle kabul edilen, çalışanlarda ruhsal çatışma alanlarının, işyerinde üç ana kaynaktan ortaya çıktığıdır. Bunlar;

1. İşyerinde kişilerarası ilişkiler,
2. İşin, çalışanın yaşantısını değiştirmesi,
3. İşin fiziksel etkileri'dir.

İş hijyeni, psikiyatri ve psikoloji bilimleri açısından, çalışanın ruh sağlığı ile ilgili olarak ele a-

(2) R. Bize: Les Réactions Psycho-neurotiques et Psycho - physiologiques en Milieu de Travail. La Semaine des Hôpitaux de Paris, 26, 2277, 1950.

linması gereken konular şunlar olacaktır:

a) İş prosesinin fiziksel faktörleri ve iş yeri hijjeni özelliklerinin incelenmesi: Bunlar genellikle, ruhsal bozuklukların ortaya çıkışı ve devam edişinde etkili olmaktadır. Çalışanın ruh sağlığına dolaylı olarak etkili olabileceğinden, bugüne kadar iyi bir şekilde incelenmiş olan bu konuya kısaca değinmek yararlı olacaktır:

İşyerinde uygun olmayan hava sıcaklığı üretimin azalmasında ve iş kazalarına sebebiyet vermede etkili olabilmektedir. Rutubet, havalandırma, gürültü, aydınlatma da üzerinde önemle durulacak konulardır.

Örnek olarak Güray'ın bir çalışmasından bahsedeceğiz. Güray (3), Ankara'da 26 işyerinde, gürültü şiddetini incelemiş, incelenen işyerlerinde % 31,3 oranında

(3) Ö. Güray: İşçi Sağlığı Yönünden Gürültünün Etkileri ve Ankara'da İşyeri Gürültüleri. A.Ü.T.F. Mec., XXIV, IV: 717-725.

(4) M. Koçer: Çalışanın Psikososyal Özellikleri. «Sanayide Beşerî Münasebetlerin Bazı Veçheleri» nde. Yakın ve Orta-doğu Çalışma Enstitüsü Yayını 6, İstanbul, 1964, s. 50-71.

(5) L.D. Crow, A. Crow: The Maladjusted Worker. «Mental Hygiene» de. McGraw-Hill Book Company, Inc, New York, Toronto, London, 1951, p. 348.

90 desibel üzerinde gürültü bulunduğunu tesbit etmiştir. Yazar, bu bulgular üzerine, fizyolojik fonksiyon bozukluğu ve psikolojik değişiklikler meydana getiren, fikrî ve bedenî çalışma veriminin azalmasına sebep olan gürültü için tedbir alınması gereği üzerinde durmaktadır.

Çalışanın ruh sağlığında, işyerinin hijyen, temizlik, rahatlık, düzen ve hattâ güzelliği, çalışanın bedensel sağlığı yanında ruh sağlığına da etkili, sağlıklı çalışmayı sağlayan maddî unsurlardır (4). Fizik şartlar elverişli değilse, bedensel olduğu kadar ruhsal bozukluklar da fazla ve şiddetlidir (5).

b) Çalışanda, aynı zamanda bedensel bozukluğa sebep olan fiziksel faktörlerin incelenmesi: Örneğin, gürültü, şiddeti yükseldikçe organik olarak işitme bozukluğu yapması yanında, ruhsal bozukluk belirtileri de ortaya çıkarabilmektedir.

c) İşin organizasyonu ve teknolojik problemler: Vardiya usulü çalışma, çalışma ve dinlenme düzeni, kaza tehlikesi bu bölüm içinde değerlendirilir.

d) İş faaliyetlerinin psikolojik karakteristikleri: İş ritmi ve temposu, monotonluk, streotipi bu bölümde incelenir.

e) İşyerinin antropomorfik sistem uygun şekilde konstitüye edilmesi: Vücudun uygun durumu iş faaliyetini yükseltir, yorgunluğu azaltır. Çalışma düzeni ergonomiks kurallarına uygun olmalıdır. Bu konu, vücut yapısı, psikoloji ve tek-nolojinin beraberce halledeceği bir özelliktir.

f) İşyerinde kişilerarası ilişkilerin, çalışanın ruh sağlığına etkisi: İşçi, ustabaşı, süpervizör ve yönetici ilişkileri ve bu ilişkilerin sonuçları, psikoloji, sosyal psikoloji, psikiyatri, sevk ve idare ile diğer sosyal bilimler açısından beraberce değerlendirilir.

Burada amaç, endüstriyel organizasyon içinde ruh sağlığına zararlı fizik ve sosyal güçlerin etkisini araştırmaktır. Endüstri içinde görev alacak psikiyatrist, hekim olarak sağlığı bozucu, hastalık yapıcı etkenleri iyi bilmeli, bu bilgiyi kazanırken diğer ilgili sosyal bilim-leri bulgularından yararlanmalı, hattâ beraber çalışmalıdır. Bu amaç için, meslek faaliyetleri, iş

şartları, kişilerarası ilişkiler, mad-dî unsurlar iyi bilinmelidir.

Şimdi kısaca, üst kademe yöneticisi, alt kademe yöneticisi ve işçiler olmak üzere, endüstriyel hi-yerarşinin üç kademesinde ruhsal stres kaynaklarını inceleyelim.

ÜST KADEME YÖNETİCİSİNDE STRES

Üst kadem yöneticileri, çalış-mada fazla fizik ve mental güç har-carlar (6). İzolasyon, güvensizlik ve kendine olan güvenini kaybet-me endişesi nedeniyle ruhsal stres altındadırlar. İzolasyon bu gurup için fazla önemli olmayabilir; an-cak yönetimde en üst kademelere varmış olanlarda, samimi bir şekil-de konuşacak kimseleri bulunma-ması yönünden önem kazanabilir.

Güvensizlik stresleri; sadece büyük endüstri kuruluşlarında de-ğil, aynı zamanda endüstriyel yö-netimde daha tipik olan patron-yö-neticiler arasında da ruhsal stres-lerin en önemlisidir. Örneğin, ham-madde satın almada, bir pazar bul-mada yapılabilecek takdir hatası; yaşama standardında, sosyal pres-tijinde, kendine olan güveninde sarsıntı yaratabilir; stres kaynağı olabilir (7).

Yüksek kademe yöneticisinde, en önemli ruhsal stresin, kişisel yetersizliğinin kendisi tarafından

(6) L.E. Himler: Early Recognition and Menagameent of Emotional Distress In Executives. Journal of Occupational Medicine, 9: 338, July 1967.

(7) M.J.S. Clapham, adı geçen makale.

(8) M.K. Williams: Stress in Industry. Trans. Soc. Occup. Med., 20: 8-12, 1970.

farkedilmesi olduğu belirtilmiştir (8). Şüphesiz, her insanın, hangi düzeyde olursa olsun, bazı yönleri le yetersizlikleri olacaktır. Ancak bazı kişiler buna diğerlerinden daha fazla önem verir; çözülemeyen bir problem karşısında kendine olan güvenin kaybı veya azalması ile derin bir bunalım içine girerler. Bu şekilde kendine olan güvenin kaybı ile karar verme güçlüğü gelişir. Önemli bir karar verileceği durumlarda, karar verme yerine çevredeki kimselerden sorulmaya başlanır ya da karar verilecek konuda daha fazla bilgi istenir, sonuç olarak karar verilemez. İş yapmada ve sorumluluk yüklenmede bir isteksizlik ortaya çıkar. Bütün dikkat, büyük problemlerle meşgul olamayacak kadar meşgul olduğunu göstermek için mazeret olarak kullanılmak üzere, küçük şeylere sarfedilir. Meslekî fors ve titrin önemi ile ruhsal bir rahatsızlık gelişebilir. Böyle bir durumda başlangıçta yorgunluktan çok aktivite görülebilir. Tatil veya hafta sonu tatili almada isteksizlik görülebilir. Ardından, çalışma veriminde düşüklük belirli hale gelir. Kendi problem ve güçlüklerinden, işinin zorluğundan ve ağırlığından bahsetme, dikkatle hazırlanmış özürler,

çevreye karşı ilgisizlik, elemli bir hal alma ve bedensel sağırıkta fenalaşma vardır. Entellektüel yetenek azalır. Bellek ve dikkat belirli şekilde yetersizleşebilir. Bu daha çok sağırığın yeni durumunun mübalağa edilmesine bağlıdır. Hatırlanılması istenilmeyen konuları unutmaya meyil vardır; bu stresler altında hatırlanılması istenilmeyen şeylerin sayısı artar. Buradaki bellek azalması, ruhsal stres altındaki bir kişinin bir ruhsal savunma mekanizması özelliğindedir.

Kendine olan güvenin kaybı yanında, aşırı güven de aynı şekilde ruhsal dengesizliğe yol açabilir. Birey, kendi yeteneği hakkında gerçekdışı bir inanca sahipse, başarı eksikliği akla uydurulmaya (rasyonalizasyon), kompanze edilmeye başlanır. Başarısızlık, başka bir kişinin kabahatinde aranır; bizzat mesai arkadaşlarının kendisine cephe aldıkları düşünülebilir. Böyle bir durum, büyük bir sukutu hayal, örneğin beklenen bir terfinin başka birine verilmesi ile daha manifest bir hale gelebilir, kişi ruhsal bozukluğun içine girer.

Üst kademe yönetici ruhsal stres altında bulunduğu, yönetimindeki kişilerde de ruhsal stres yaratır ve kendisi genellikle bu durumun farkına varmaz, bu konuda çok az şey bilir (9).

(9) A.L. Ingram, Jr.: Industry and Mental Illness. Deleware Medical Journal, 41/10: 295-301, 1969.

ALT KADEME YÖNETİCİSİNDE STRES

Alt kademe yöneticileri; işyerinde ustabaşı, bölüm şefi ve çalışanla doğrudan ilişkisi olan memur - süpervizör - nezaretçilerdir. C l a p h a m 10), bu gurubun, alt kademe yöneticileri olarak, çalışana benzeyen tarzda, fakat direkt olarak çalışanı yönetmekten doğan stresler altında bulunduğunu ifade etmiştir. İzolasyon, früksrasyon ve sorumluluk, ruhsal stresin başlıca nedeni olmaktadır. Buradaki sorumluluk, sıklıkla gurup içindeki disiplin ve kişilerarası ilişkilerin düzensizliğinden doğar. Ustabaşının, terfi etmeden önce içinde bulunduğu halde, terfi ettikten sonra amiri durumuna geçtiği gurubun üyeleri ile olan ilişkilerinde stres ortaya çıkabilir.

İşyerinde, bu yöneticilerin, liderliğin asgarî özelliklerine ihtiyacı vardır. Ustabaşı olarak, her an karşılaşabileceği bir durum karşısında nasıl davranacağını, lider bilgi ve davranışları içinde bilmelidir. Bunu başaramadığı takdirde işte yetersizlik göstermeye başlamış demektir, bu da ruhsal stres kaynağı teşkil eder. Modern yönetim anlayışı içinde, her kademedan yöneticinin işe karışması, bu alt kademe yöneticilerinin işini daha kompleks hale getirecek, otoritesini de sarsacaktır. Özellikle disip-

linle ilgili konularda karar verirken herhangi bir yetersizlik göstermesi, dikkatli davranması gerekir.

Ayrıca, alt kademe yöneticileri, yukarı kademedan gelen emirlerin, çalışanlar tarafından aksiyon haline çevrilmesini sağlayacaklardır. Diğer deyişle, işçi ile işveren arasında tampon durumundadırlar, üst kademe ilişkilerini alt kademe yöneticileri vasıtası ile yürütür. Ustabaşlarının bir özel durumu da, formel görünümde işçi, fakat uygulamada ise yönetici durumunda olmalarıdır.

İŞÇİLERDE STRES

Burada stres, işçinin kendi işine karşı olan davranışı, iş arkadaşları ve yönetim ile olan ilişkileri nedenleriyle ortaya çıkmaktadır. Genellikle bu streslerden birisi ya da beraberce birkaçı, işçide güvensizlik duygusuna sebep olur; kendine olan güvenini kaybeden kişi, izolasyon hissine kapılabilir.

Hünerli bir adamın, hiçbir maharet istemeyen bir işe yerleştirilmesi; yahut fazla sorumluluk taşıma yeteneğinde olmayan birisinin sorumluluk isteyen işe getirilmesi aynı şekilde ruhsal stres kaynakları olur. İşini kaybetme endişesi, başka bir işe nakledilme korkusu da bunlar arasında sayılabilir. En önemlisi gurup ilişkilerinden doğan ruhsal streslerdir. Fabrika ha-

yatında işçi gurubu büyük önem taşır. Guruba uymayan, veya herhangi bir kişisel yetersizlik nedeniyle topluluğa adapte olamayan kişi toplumdan izole edilme durumu ile stres altına girer.

TERFİ PROBLEMİ

Terfi, işyerinde halli güç bir sorundur ve sıklıkla önemli ruhsal çatışma alanlarından birini teşkil eder. Kumpanya içinde, her kademedeki çalışanın terfi için mücadelesi olağan bir durumdur. İlerleme kaydedildikçe, terfi eden için çatışma ortadan kalkar. Ancak bu olurken, herkesin birden terfi etmesi mümkün olmadığına göre, pek çok kişinin de ruhsal çatışmaya, bunalıma girmesi olağan ve beklenen bir durum olarak ortaya çıkar. Terfilerde adil davranılması, tercihlerin kişisel nedenlere dayandırılması, diğerleri için çekilmez bir durum olabilir. Bu durumda terfi eden, istenmeyen kişi olur.

Konunun önemi bir yanı da, terfi hangi şekilde yapılırsa yapılsın, bunun adaletsiz olduğu, terfi edenin kayırıldığı görünümünün verilmesidir. Böyle bir görünümü engellemek için, gurubun önceden hazırlanması, bilgilendirilmesi gerekir.

Diğer bir sorun, terfi edenin, aldığı yeni sorumluluklar karşısında yeterli yeteneğe sahip olmadığı düşüncesine kapılmasıdır. Çevresi, ihtiyacı olan güveni verirse bu problem ortadan kalkar. Bir de terfi eden gerçekten yetersiz, yeteksiz olabilir. Başarısız kalınca da ciddi bir bunalım ortaya çıkar. Bu durum hem gereksiz yere terfi eden, hem çevresindekiler, özellikle emrinde olanlar için ıstırap kaynağı olur. Burada sorumluluk terfi ettirirken olmalıdır.

Terfi ile amir durumuna gelen kişi, emri altında olan kendisinden daha yaşlı kişiler nedeniyle stres altına girebilir. Aynı stres diğer taraf için de geçerlidir. Bunun önlenmesi için terfi edenin liderlik yeteneklerine sahip olması gerekir. Terfi edenin yeni ortamında kendisini yetersiz hissetmesi, izole olması da istenmeyecek bir durumdur (11, 12, 13).

SONUÇ

Buraya kadar, endüstriyel çalışma düzenini, endüstriyel iş gö-

- (11) A.L. Ingram, Jr.; adı geçen makale.
- (12) J.A. Knight: Psychological Factors in Industrial Medicine. «The Psychological Basis of Basis of Medical Practice» deb (Ed. H. I. Lief, V. F. Lief, R. N. Lief), Hoeber Medical Division, Harper and Row Publishers, Incorporated, New York, Evanston, London, 1963, pp 469-481.
- (13) R. F. Tredgold: Çağdaş Çalışma Düzeninde Kişilerarası İlişkiler (Çev. C. Aykan). CA. yayını, Tisa Matbaacılık Sanayii Ltd. Şti., Ankara, 1970.

ren her kademedeki endüstri üyesi için önemli ölçüde ruhsal stres kaynağı teşkil ettiği belirtilmeye çalışıldı. Stres altındaki kişi, ruhsal stres nereden gelirse gelsin, ruhsal rahatsızlık göstermeye aday kişidir. Ruhsal stres, bireyin strese olan direnci ile ters orantılı olarak ruhsal bozukluk ortaya çıkarır. Bireyde, ruhsal strese direnç fazla ise, stres tolere edilebilir, rahatsızlık ortaya çıkmaz. Direnç azsa, o ölçüde ruhsal bozukluk kendini gösterir.

Çağımıza damgasını vuran toplumsal değişim, endüstrileşme sürecidir. İster gelişmiş, ister gelişmekte olan ülke niteliğinde olsun, bütün ülkeler bu gelişim içindedir. Bu gelişme içinde, endüstriyel kuruluşlar ortaya çıkmakta, miktarı devamlı çoğalmakta; uygarlık olanakları, dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin refahı da artmaktadır.

Endüstrileşme ile yeni bir çalışma sistemi ortaya çıkmaktadır; toplu işyerinde çalışma. Bir endüstri kuruluşu; işçisi, ustabaşısı, nezaretçisi, orta ve alt kadem yöne-

ticileri ile bir bütün teşkil eder. Bu, teknik organizasyon yanında, endüstri kuruluşunun sosyal organizasyonunu oluşturur. Sosyal organizasyonda, endüstriyel çalışma düzeni nedeniyle, organizasyonun her kademesindeki bireyler yukarıda belirttiğimiz önemli ruhsal stresler altındadır. Bu sonuç, endüstri popülasyonlarında görülen ruhsal bozuklukların yüksek ensidansında da kendisini göstermektedir. Nitekim, dış ülkelerde, endüstriyel kuruluşlarda yapılan ruh sağlığı araştırmalarında tesbit edilen ruhsal bozuklukların fazla olduğu bildirilmektedir (14).

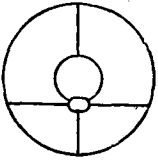
Ülkemiz, gelişmekte olan ülkeler içinde yer almaktadır. Bu nedenle de hızlı bir şekilde endüstrileşme durumundadır. Yeni endüstrileşme nedeniyle, endüstri kesimi üyeleri, endüstriyel iş görmeye yeni başlayan kimseler olacaktır. Bu durum, endüstriyel stresi daha belirgin ve etkili hale getirecektir. İzmir ilinde, bir toplu işyerinde, sistematik örnekleme ile seçilen 60 işçide yapılan ruh sağlığı araştırmasında % 20,0 oranında tedavi gerektirecek ölçüde ruhsal bozukluk bulunduğu tesbit edilmiştir (15). Bu araştırmanın sonucu, ülkemizdeki çalışanların, önemli ruhsal stres altında bulundukları düşüncesini doğrulamaktadır. Ülkemizi endüstrileşmenin kalkındı-

(14) A. Çelikkol: Endüstri Popülasyonlarında Ruh Sağlığı Araştırmaları. Tıp Dünyası, 1972.

(15) A. Çelikkol, T. Örnek: Toplu Bir İşyerinde Ruh Sağlığı Araştırması. XXII. Milli Türk Tıp Kongresi, Ankara, Ekim 1972.

racığı kuşkusuzdur, her halde başka alternatif de yoktur. Bu amaç gerçekleşirken, çalışanların ruh sağlığına eğilmek de gerekli görünmektedir. Unutulmamalı ki, endüstri kesiminde ruhsal stres'in, dolayısıyla ruhsal bozuklukların

fazla bulunuşu, tıp bilimi açısından önemli olduğu kadar, ortaya çıkarıldığı sosyal sonuçları yönünden toplumsal bilimler, üretimin kalite ve kantitesinde azalmaya neden olması ile de ekonomi açısından önem taşımaktadır.

Memleketimizde Büyük Mağazacılık ve Problemleri

Reha BAVBEK

Ticaret Bakanlığı Başmüfettişi
20 nci asrın ortalarındanberi
birçok batı ülkesinde perakende ti-
caretin bünyesinde büyük değişik-
lik olmuş, tüketim maddelerinin
kütle halinde üretimi devamlı ola-
rak arttıkça perakende mahreçle-
rin de genişletilmesi zarureti orta-
ya çıkmış ve o zamana kadar pera-
kende ticarete mevcut muhafaza-
kâr ve geleneksel bünyenin de bu
sebeple değişmesi icabetmiştir.
Böylece büyük perakendeci teşek-
küller kurulmuş, bu mağazaların
genel perakende ticaretteki hisse-
sinde devamlı artışlar olmuş ve yi-
ne bu temayüllerin sonucu mevcut
tüketim kooperatifleri dahi sert re-

kabet karşısında yaşayabilmek için
piyasanın yeni bünyesine uymak
mecburiyetinde kalmışlar, istihsal,
depolama teşkilâtlarını düzenleme-
ye, satış organizasyonlarını büyük
mağaza sistemine uydurmaya ça-
lışmışlardır.

Böylece, mevcut bu örnekler-
den büyük mağazaların yüksek ge-
lir ve tüketim seviyesine ulaşmış
cemiyet ve şehirlerde modern sa-
tış tekniğinin uygulanmasına im-
kân veren, ticaret alanında serma-
ye terakümünün sonucu meydana
gelen ticari müesseseler olduğu
anlaşılmakta, şehir nüfusu fazla
tüketim hacmi çok olan yerlerde
gelir seviyesi yüksek, fert başına

büyük mağazaların kendiliğinden ekonomik zorunluktan meydana çıktığı görülmektedir.

Bu esastan hareket edildiğinde batı ülkeleri ölçülerine göre olmamakla beraber son yıllarda memleketimiz ekonomisinde görülen kalkınma hareketleri ve fert başına düşen tüketim hacminin genişlemesinin perakende ticarete büyük mağazacılık usulünün ilk adımlarının atılabileceği bir ortamı yaratmış bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

Bu konuda memleketimizin İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerinde tam anlamıyla olmakla beraber, büyük mağazaların kurulması yolunda bazı teşebbüslere girildiği görülmektedir. Ancak, memleketimizdeki üretim artışı çeşitli nedenlerle ve genellikle satış güçlükleriyle karşılaşmadığı için bu konudaki ortamın müsaitliğine rağmen büyük mağazaların kurulması yolunda kuvvetli bir taz-yik yapamamış ve bu kuruluşlar için zaruri olan diğer faktörler teşebbüsleri geciktirici ve mani olucu unsur olarak ortada gözük-müş-tür.

Bu faktörlerin incelenmesine geçmeden önce, büyük mağazaların tüketici yönünden faydalarına temas etmekte zaruret vardır.

Bilindiği gibi, büyük mağaza-

lar satışa arz edilen malların çeşidi itibariyle tüketiciye ihtiyaçlarını topluca sağlamak olanağını vermektedir. Bunun yanında büyük mağazaların kaliteli ve standart mal satışı imkânlarının müsait oluşu da tüketici yönünden büyük faydalar sağlamaktadır. Bu arada en önemli konu, büyük mağazaların fiyat bakımından tüketiciye yararlı olup olamayacağı hususudur.

Genel olarak büyük mağazaların az kâr marjı ile fazla sürüm yapmak suretiyle satışa arz ettikleri malları emsallerinden ucuza satmaları mümkün bulunmakta ise de bu olanak herşeyden önce iyi bir organizasyona ihtiyaç göstermektedir. Zira büyük mağazaların alımlarını aracı kullanmaksızın üreticiden yapmaları, alımlarda piyasa şartlarını ve mal kalitesini gözönünde bulundurmaları, alımlarda piyasa şartlarını ve mal kalitesini gözönünde bulundurmaları, gerek kalite yönünden gerek moda değişikliği sebebiyle satılmadan elde kalacak malları asgari seviyede tutmaları, hırsızlığa mani olacak tedbirler almaları, ehil personel kullanmaları gibi faktörler iyi organize edilmiş bir büyük mağazada fiyatları düşürücü bir tesir icra ederken aksine, iyi organize edilmemiş bir teşebbüste bu faktörlerin rolü maliyeti dolayısıyla satış fiyatlarını yükseltici mahiyette olacaktır.

Diğer yandan büyük mağazaların küçük cesametteki işletmelere kıyaslandığında bir hayli yüksek olan genel giderleri de nazara alındığında bu mağazaların özel teşebbüsün yatırdığı büyük sermayenin payına zarar vermeden fiatlarda düşüklük sağlamasının bir hayli müşkül ve muhakkak surette yukarıda kısaca temas olunan faktörlerin ekonomik ve rasyonel bir şekilde haline bağlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Büyük mağazaların tüketici yönünden yararlarına kısaca temas ettikten sonra şimdi memleketimizde özel sektörün büyük mağaza sistemi ile perakende ticarete yönelmemesinin nedenlerini şöylece sıralayabiliriz :

a . İstihsalın, memleketimizde mevcut küçük mağaza sistemi ile pazarlanabilmesi, satış tıkanıklığının mevcut olmayışı

Memleketimizde son yıllarda sınai üretimde görülen artışın batı ülkelerindeki kütle halinde seri istihsale nazaran daima küçük ölçüde kalması, bunun yanında nüfus artışı, iç tüketimindeki değişme, ihracatın çoğalması gibi faktörlerin de tesiriyle iç piyasalarda satış tıkanıklığı görülmemiş yani ticaret erbabı ananevi küçük perakendeci işletmeler halindeki faaliyetini genişletmesini gerektirir bir zorlama ile karşılaşmamıştır. Bu nedenle

satışları arttıracak yeni sistemlere gidilmemiş, büyük mağazalar halinde perakendecilik ihmal olunmuştur.

b . Böyle bir teşebbüsün büyük ölçüde sermayeye ihtiyaç göstermesi

Büyük mağazalar halinde perakendeciliğin ve bu sebeble açılacak mağazaların büyük ölçüde sermayeye ihtiyaç göstermesi (takriben beher mağaza için 10-15 milyon lira) bu yoldaki hareketleri frenleyen diğer bir unsur olarak görülmektedir.

c . Kuruluş yerinin bulunmasındaki müşkülat ve bunun pahalılığı

Amerikada görülen şehir dışındaki büyük mağazalar istisna edilirse, batı ülkelerinde perakendeci büyük mağazaların tümüne ya kın bir kısmı büyük tüketici gruplarının ikâmet ettiği semtlerde veya piyasa mahallerinde yani tüketicinin yakınında bulunmaktadır.

Şehir dışındaki büyük mağazacılığın kuruluş yeri bakımından daha ucuz ve geniş yer teminini mümkün kılmasına mukabil 1. derecede nüfusa isabet eden özel otomobil sayısına bağlı olması memleketimizi henüz bu yönden gelişmemiş bulunan şartlarına uygun düşmediğinden büyük mağazaların şehir dışında kurulması bizim için mümkün görülememiştir.

Bunun dışında tüketicilerin ke-

sif bulunduğu semtlerde ise büyük mağazacılığın ihtiyaç gösterdiği 1000-2000 metrekarelik saha bulunmasının güçlüğü yanında böyle bir mahallin mevcut olması halinde dahi bu bölgelerdeki arsa fiyatlarının yüksekliği daha başlangıçta bu işe sermaye koyacakların karşısına bir engel olarak çıkmıştır.

d. Büyük mağazaların kurulması i-

çin gerekli tecrübenin bulunması ve teşebbüsün büyüklüğü dolayısıyla duyulan tereddüt

Memleketimizde büyük mağazaların kurulmamış olması, bu alanda tecrübenin bulunmaması ve girişilecek teşebbüsün büyüklüğü daima tereddütlere yol açmış ve müteşebbisleri bu alandan uzaklaştırmıştır.

e. Piyasada alışılmış olan yüksek nisbette kârın garantilenememiş olması

Memleketimizde sermaye sahipleri yönünden kâr nisbeti yüksek olan ithalat ve imalat sektörü daima cazip gelmiş, milyonlarca liraya varan yatırımlar sonunda fazla ciro ve az kâra dayanan büyük mağazacılık suretiyle perakendecilik müteşebbislere riskli görülmüştür.

f. Kuvvetli ve bilgili bir yönetici ve personel kadrosunun teminindeki güçlük

Büyük mağazaların başarılı bir

şekilde çalışmasının bugün başlı başına bir ihtisas konusu olan bu alanda görev alacak bilgili bir yönetici ve personel kadrosuna bağlı olması, buna mukabil memleketimizde gerek yöneticiler, gerekse diğer personel bakımından bu konuda eğitilmiş bir kadronun teminindeki güçlük büyük mağazaların açılmasını engelleyen faktörler arasına girmiştir.

g. Halka açık anonim şirketi kuruluşlarının yaygın hale gelmeyişi

Büyük mağazaların kurulması için gerekli yüksek sermayenin tedariki için bazı batı ülkelerinde takip olunan halka açık anonim şirketler kurulması yolu, memleketimizde gelişmemiş, bu nevi şirketlerin mevcut olmayışı da dolaylı olarak büyük mağazacılık suretiyle perakendeciliğin memleketimizde başlamamasının diğer bir sebebini teşkil etmiştir.

h. Tüketim kooperatiflerinin genellikle başarılı olmamaları

Batı ülkelerinde büyük mağazaların kurucuları arasında tüketim kooperatiflerinin veya bunların birliklerinin bulunmasına mukabil memleketimizde bu yol da benimsenmemiştir.

Memleketimizde 1968 yılı sonu itibarıyla 405 adet olan tüketim kooperatiflerinin 30.6.1970 tarihin-

de 509 a yükselmiş olmasına rağmen bu kooperatiflerin genellikle mahdut tüketici gruplarına hitap etmeleri ve başarısız olmaları, elde bu konuda ayrıntılı istatistik bilgilerinin çok düşük olması nedeniyle tüketim kooperatifleri de faaliyetleri sonucu bu nevi mağazaların açılmasına öncülük edememişler ve büyük mağazaların kurulmasında yardımcı bir unsur olmamışlardır.

Bu konuda bir kıyaslamaya imkân vermek üzere Batı Almanya'da 1968 yılı sonuçlarına göre mevcut 168 tüketim kooperatifindeki ortak sayısının 2.306.000 e ulaştığına ve aynı yıl bu kooperatiflerin perakende ticaretin gıda ve keyif maddeleri kolundaki hisselerini % 8,2 ye diğer branşlarda da % 3,2 ye çıkardıklarına, 1972 yılında bu hissenin % 12 ve % 4,5 olarak plânladığına işaret etmekte fayda müteale olunmuştur.

i. Standart mal tedarikindeki güçlük, üreticilerin uzun vadeli ve büyük miktarda satış anlaşmalarına girmekten çekinmeleri

Bilindiği üzere, büyük mağazalar halinde perakendeciliğin başarılı bir şekilde yürümesi, mal tedariki imkân ve şartlarının düzenli olmasına bağlı bulunmaktadır. Halbuki memleketimizde üreticiler genellikle alışlagelmiş ananevi küçük toptancı ve perakendecilik sis-

temlerine uygun olarak faaliyette bulunduğundan büyük büyük mağazacılık sisteminin gerektirdiği büyük ölçüde aynı standartta uzun devreler itibarıyla sabit fiyatlarla mal tedariki şartlarına uyulmasında daima müşkülâtlarla karşılaşmıştır. Böylece bu güçlük de süper market tipi büyük mağazaların kurulmasını engelleyen bir faktör olarak kendisini göstermiştir.

1. Seyyar satıcılığın ve küçük esnafın ellerinde bulunan gayrimişru imkânlar dolayısıyla perakendeci mağazaların küçülmesine etkili olmaları

Bilhassa büyük şehirlerde, köyden şehire doğru vaki olan nüfus akımı sonucu gittikçe genişleme temayülü gösteren seyyar satıcılığın, faturasız mal alma imkânları üreticinin gider vergisi, gelir veya kurumlar vergilerini kaçırmalarına büyük ölçüde yardımcı olmakta dolayısıyla seyyar esnafın normal piyasa fiyatının altında mal almaları ve satış yapmaları mümkün hale gelmektedir.

Bu durum ticari usulde defter tutmayan aynı imkânlarla sahip esnaf için de böyledir. Bu nedenle perakende piyasada üreticiden fatura talep eden ve etmeyen iki zümre perakendeci grubu tefriki ortaya çıkmakta ve fatura talep etmeyenlerin daha müsait şartlarla mal alabilmeleri, iki zümre arasında ka-

nuni olmayan bir rekabeti ortaya çıkarmaktadır.

Perakende piyasadaki bu gerçek büyük ve organize bir perakendecinin faturasız mal almasındaki imkânsızlık dolayısıyla, perakendeciliğin büyük mağazalar halinde gelmesine değil, aksine ve tersine bir küçülmeye sebep olmaktadır. O dereceki bazı perakendeciler dükkânlarının önünde tuttıkları adamlar vasıtasıyla işportacılık yapmak yoluna başvurmuş bulunmaktadır.

MEMLEKETİMİZDE ÖZEL SEKTÖR TARAFINDAN SÜPER MARKET TİPİ MAĞAZALAR AÇILMASINDA HALLİ GEREKEN PROBLEMLER

Bugüne kadar memleketimizde özel sektör tarafından süper market tipi büyük mağazaların kurulmamasının nedenlerini böylece özetledikten sonra, devletin perakende ticaret piyasasına bazı teşvik tedbirleri ile müdahale etmek istemesi halinde büyük mağazaların açılması için halli gereken problemleri asli ve tali olarak iki bölümde incelemek istiyoruz :

a . Asli problemler Hukuki şekil

Özel sektör tarafından açılması öngörülen mağazaların hukuki statülerinin tayini birinci problem olarak gözükmemektedir. Batı ülkele-

rinde de olduğu gibi büyük mağazacılık sistemi ile perakendecilik yapacak teşebbüslerin hukuki şekillerinin :

1. Şahsi özel firmalar veya aile şirketleri,

2. Anonim şirketler,

3. Kooperatif şirketler veya bunların kuracakları birlikler olabileceği düşünülmekte ise de bugün için memleketimiz şartlarına göre mevcut şekillerden (anonim şirket) tipinin bu nevi teşebbüsler için ideal olduğu sonucuna varılmaktadır. Şöyleki;

Şahsi firmaların ve aile şirketlerinin büyük mağazacılık suretiyle perakendecilik yapmaları mümkün bulunmakla beraber bu teşebbüslerin büyük ölçüde sermayeye ihtiyaç göstermesi, genellikle bu nevi firmaların kapasitesini aşan bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer taraftan memleketimizde mevcut 509 tüketim kooperatifinden hiçbirisi bugün için batı ülkelerindeki benzerlerinin durumuna erişemedikleri gibi yaklaşmamış da olduklarından ufak ölçüde başarısız olan bu teşekküllerin münferiden veya birleşerek büyük mağazacılık yapmaları geniş ve ihtisas isteyen bu konuda çalışmaları mümkün görülmemektedir.

Böylece bu iki şeklin dışındaki üçüncü teşebbüs şeklinin yani ano-

nim şirket halindeki kuruluşlarının, özellikle halka açık anonim şirketlerin büyük mağazacılık için en müsait hukuki şekil olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Memleketimizde henüz sermaye piyasası teşekkül etmemiş olmakla beraber bu yoldaki çalışmalar, halka açık anonim şirketlerinin kurulması yolunda beliren hareketler ve bu çalışmaları düzenlemek üzere hazırlanmakta olan mevzuat da bu hukuki şeklin tercih edilmesinin diğer bir sebebi olarak gözükmektedir.

Memleketimizde tasarruf mevduatından yıllar itibarıyla gösterdiği artış ve yurt dışında çalışan Türk işçilerinin yurt dışındaki bankalarda büyük meblağlara vardığı ifade olunan tasarruf mevduatının da, bu nevi teşebbüslerin ciddiliği hakkındaki şüphelerin giderilmesinden sonra, büyük mağazaların kurulmasını sağlayacak anonim şirketlerin teşekkülü için gerekli mali gücü temin edecek kuvvet ve mahiyettedir kanaatindeyiz. Bu konuda bir fikir vermek üzere 1966-1970 süresinde bankalardaki tasarruf mevduatının gelişimi aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir :

Yıllar	Milyon TL.
1966	12.613
1967	14.344
1968	17.713
1969	20.866
1970	25.043

Ancak burada kurulacak teşekküllerin özellikleri dolayısıyla Ticaret Bakanlığının denetimi altında bulunması zaruretine önemle işaret etmek lâzımdır. Bu yönden incelendiğinde halen mevcut mevzuata göre 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa müsteniden kurulan kooperatiflerin veya kooperatif birliklerinin faaliyete geçirecekleri büyük mağazalar üzerinde Bakanlığın mezkûr kanundan doğan murakabe yetkisi ve mevcut müeyyideler kanunun murakabe bakımından düzenlenmesine ihtiyaç bırakmamaktadır.

Büyük mağazaların T. Ticaret Kanununa göre kurulması halinde ise; halka açık anonim şirketler hukukunu düzenleyen mevzuatın öncelikle ele alınması ve herhalde büyük mağazaların kuruluşu ve işleyişiyle ilgili özel mevzuatın hazırlanması zaruri görülmektedir.

Kuruluş yeri

Özel sektörün süper market tipi büyük perakende satış mağazalarına yönelmesinin sebepleri arasında önemli bir mevki işgal eden kuruluş yerinin temini sorunu da halledilmesi gereken problemlerin başında gelmektedir. Bu itibarla devletçe büyük mağazaların açılmasının teşviki öngörülüyorsa öncelikle kuruluş yeri probleminin halli gerekmektedir. Bunun için ile-

ri sürülen tekliflerin başında Belediyelerin, Vakıfların, Emekli sandığının, Emlak ve Kredi Bankasının, Sosyal Sigortalar Kurumunun elinde bulunan ve mezkûr teşekküllerce istifade edilmeyen müsait mahallerdeki boş arsaların süper market tipi mağaza açacak şirketlere uzun vade ile kiralanması imkânının araştırılması gelmektedir.

Bu konuda diğer bir alternatif de arsa sahibi teşekküllerin bu arada bilhassa belediyelerin kurulacak şirketlere ellerindeki arsa veya binalarla hissedar olarak iştirâk etmeleri olmaktadır. Ancak mezkûr belediye ve teşekkülleri bu yola sevkedici veya mecbur edici kararlar almak gerek Ticaret Bakanlığının gerekse hükümetin yetkileri dışında olduğundan bu problemin halli yapılacak anlaşmalara bağlı bulunmaktadır kanaatindeyiz.

Sermaye temini problemi

Süper market tipi mağazaların yüksek sermayeye ihtiyaç göstermesi nedeniyle, bu alanın teşvik edilmesi için ucuz ve uzun vadeli öredi yardımının zaruri bulunduğu yolunda görüşlerin mevcut olmasına rağmen kuruluştaki ve münhasıran bu alana yapılacak bir yardımın olumlu sonuç vermiyeceği kanısındayız. Zira büyük mağazaların, rantabl bir çalışma düzeyine girebilmeleri için, teşekkülün yabancı

sermayeden ziyade kendi öz sermayesine dayanması zarureti mevcut bulunmaktadır. Yabancı sermaye faizi düşük de olsa yükleyeceği finansman masrafları dolayısıyla büyük mağazaların küçüklere nazaran esasen yüksek olan masraflarını daha fazla arttırıcı bir unsur olarak gözükecektir.

Bu itibarla, bu tip mağazalar için zaruri olan sermayenin, atıl bir durumda bulunan halk tasarruflarının değerlendirilmesi yoluyla yani halka açık anonim şirketler kurulması suretiyle sağlanması en doğru yol olacaktır.

Bu teşekküllere yapılacak ucuz ve uzun vadeli kredi yardımı ise ancak kuruluşu müteakip, maliyeti düşürücü mahiyette ve muayyen limitler dahilinde işletme kredisi şeklinde düşünülebilir kanaatindeyiz.

Özel ithal müsaadeleri zarureti

Büyük mağazalara özel ithal müsadese verilmesi konusu iki bakımdan önem arz etmektedir.

1. Bu tip mağazalar kuruluş ve faaliyetlerinin icap ettirdiği bazı teknik alet, makine ve cihazları temin zaruretinde olduklarından bunlara memleketimizde temini mümkün olmayan ve cinsleri uzmanlarca tesbit edilebilecek (kasa, ambalajlama makinaları, özel buz dolap-

ları, kontrol cihazları vs.) gibi bazı alet ve cihazların ithali için özel müsaade verilmesi gerekli bulunmaktadır.

2. Diğer taraftan, özel sektörün bu tip mağazalar kurmasını sağlamak üzere, yine cinsleri dikkatle tesbit edilecek ve doğrudan doğruya tüketiciye intikal edecek mahiyette bazı tüketim mallarının ithal müsaadesinin münhasıran bu tip mağazalara verilmesi de teşvik tedbirleri arasında mütalea olunmaktadır.

Ancak her iki konuda da karar vermek Ticaret Bakanlığının yetkilerini aştığından bu hususlar için ilgili Bakanlıklar arasında mutabakat tesisine zaruret vardır.

Personel problemi

Memleketimizde kurulacak süper market tipi büyük mağazaların batı ülkelerinde mevcut örneklerine uygun olarak çalışabilmeleri için halli gereken diğer bir problem de yetişmiş yönetici ve personel kadrosunun teminidir. Batı ülkelerinde ayrı bir ihtisas dalı haline gelmiş bu branşta yetişmiş eleman bulma meselesinin güçlüğü, evvelce de ifade ettiğimiz gibi, özel sektörün büyük mağaza sistemi ile perakendecilik yapmasını önleyen veya hiç olmazsa geciktiren bir unsur olarak tesir icra etmiştir.

Bu itibarla kuruluş ve ilk faa-

liyet yıllarında, bu alanda ortaya çıkacak teşebbüslerin yönetici ve eleman sıkıntısını gidermek üzere, muayyen süre ile yabancı uzman istihdam etmelerine müsaade edilmesi faydalı mütalea olunmaktadır.

Diğer taraftan büyük mağazaların plânlı bir personel eğitim programı uygulamaları, bu sistemin memleketimizde yerleşmesi bakımından zaruri görülmektedir.

Kârlılık problemi

Yazımızın ilgili bölümünde, özel sektörün muayyen bir alana yatırım yapması bu alandan kâr sağlaması ümidine bağlı olduğu gerçeğinden hareket edildiğinde memleketimizde bugüne kadar süper market tipi büyük mağazacılık sistemine yönelinmesinin bir sebebinin de özel sektörün bu alanı rantabl bir yatırım sahası olarak görmemesi olduğu sonucuna varılmıştı.

Bu sonuca varılmasında memleketimizin özel durumunun gelişen ekonomi ile birlikte daimi artış gösteren iç tüketim hacminin sebep olduğu ve genellikle her branşta görülen yüksek sayılabilecek kâr marjının ortaya çıkardığı bir alışkanlığın tesiri büyüktür kanaatindeyiz.

Büyük mağazalarda kâr oranının alışagelmış perakendeci kârından bir hayli düşük olduğu bir ger-

çek olmakla beraber, bu tip mağazaların sağladıkları büyük ciro dolayısıyla kârlı bir sonuç elde ettikleri de bilinmektedir. Bununla beraber piyasada mevcut tereddütlerin izalesi ve sermaye sahiplerinin bu alana sevkı için bu tip mağazalara vergicilik yönünden bazı kolaylıklar sağlanması da bir tedbir olarak akla gelmektedir.

Ancak, bu konuda, özellikle büyük mağazalar için bir vergi indirimi uygulanması, bugüne kadar vaki tatbikata aykırı düşmektedir. Bu sebeble bu nevi kuruluşlar için mecburi şekil olarak kabul edilecek halka açık anonim şirketlerin kuruluşlarının teşviki için özel kanunlarla uygulanacak teşvik tedbirleri meyanına vergicilik yönünden bazı kolaylıkların da ithal edilmesi suretiyle, büyük mağazaların bu kolaylıklardan dolayı olarak istifadesi en uygun yol olarak mütalea olunmaktadır.

b . Tali problemler

Bu bölümde de süper market tipi büyük mağaza sisteminin geliştirilmesi için halli gereken fakat konu ile tali derecede ilgisi bulunan bazı problemlere temas edilmiştir.

Vergiler yönünden alınacak tedbirler

Süper market tipi büyük mağazaların sağlayacağı bir fayda da kayıtlarının ve hesaplarının düz-

günlüğü dolayısıyla vergi kaybına mani olmaları hususudur.

Ancak mağazaların bu vasıflarının kendileri aleyhine işleyen bir durum meydana getirmesi, diğer bir ifade ile faturasız mal alıp satma olanağını elinde bulunduran ve yine bu sebeble vergi kaçırmaya çok daha elverişli olan küçük perakendecilerin fiat bakımından yapacakları gayri meşru sayılabilecek rekabetin önlenmesi de süper marketlerin gelişmesini sağlamak bakımından son derece önemli bulunmaktadır. Zira bu şekilde, büyük mağazaların aracıları ortadan kaldırmak suretiyle sağladıkları ucuzluk, vergi ödemeyen bir zümrenin haksız rekabeti ile anlamını kaybedecek ve tüketicinin büyük mağazadan, ortadan kalkacaktır.

Seyyar satıcılık ve işportacılığın tanzimi

Bugün büyük şehirlerde işportacılık ve seyyar satıcılık bir taraftan süratli bir artış gösterirken diğer taraftan yukarıda vergilere ait bölümde belirtilen gayri meşru imkânların kullanılmasına en uygun bir ticaret şekli olması dolayısıyla, mahiyetini değiştirmiş ve büyük sermayeli işportacı grupları, toptancıları meydana çıkmıştır.

Bu itibarla hem devletin vergi kaybının önlenmesi hem de perakende piyasanın düzenlenmesi için seyyar satıcılık ve işportacılık hiz-

metlerinin esasları, kısıtlama ve yasakları iç piyasanın düzenlenmesi ile görevli Ticaret Bakanlığınca tesbiti zaruri bulunmaktadır.

Malların ambalaj ve standartlarının tesbiti

Yazımızın evvelki bölümlerinde belirtildiği gibi, memleketimizde süper market tipi mağazacılığın kurulmamış olmasının nedenleri arasında, uygun ambalajlı aynı standartta ve büyük ölçüde mal tedarikindeki güçlük de bulunmaktadır. Bu itibarla büyük mağazaların kurulmasını teşvik tedbirleri yanında bir taraftan da üreticiyi bu tip mağazaların ihtiyaçlarına uygun üretime sevk tedbirlerinin alınmasında fayda mevcuttur.

SONUÇ

Yukarıdaki bölümlerde açıklandığı üzere, memleketimizde süper market tipi büyük mağazaların açılması evveleminde ülkemizin ekonomik durumuna, üretim ve tük-

retim hacmine bağlı bulunmaktadır. Böylece ekonomik şartların uygun olmasıyla bu tip mağazaların açılması bünyevi bir zaruret olarak kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Ancak ilgililerce, genel olarak süper market tipi büyük mağazaların kurulması ve yaşaması için gerekli şartlar bakımından memleketimizin durumunun müsait olduğu ifade edilmesine rağmen, bu alanda müşahade edilen bazı teşebbüsler istisna edilirse, hakiki anlamda süper market tipi büyük mağazaların kurulamamasının memleketimize has diğer bazı nedenlere dayandığı kanaatine varılmıştır.

Bu itibarla büyük mağazaların açılmasını geciktiren bu nedenlerin mümkün olanlarının devlet eliyle ortadan kaldırılarak direkt ve endirekt tedbirlerle büyük mağazacılığın teşviki ve bu suretle bir yönden perakende ticarete fiat istikrarını sağlayacak ve tüketiciyi korusayacak bir uygulamanın yürütülmesi mümkün görülmektedir.

Tüketiciler Hakkında OCDE'ye Üye Ülkeler Arasındaki Politika Hususunda İşbirliği

Çeviren Dündar MURADOĞLU

1969 da geçici olarak kurulmuş olan Tüketiciler hakkındaki politika komitesi, 1972 Temmuzunda OCDE Konseyi tarafından vekâletinin beş yıllık bir süre için uzatıldığını görmüştür.

Komite, daha iki yıllık mevcudiyeti sırasında bile hükümet politikalarının hazırlanışına ve tüketicileri ilgilendiren hususlarda üye ülkeler arasındaki işbirliğine katkılı olmuştur. O, üye ülkelerin tüketiciler hakkında izledikleri politika konusundaki genel incelemesi poli-

tikaların uygulanmasında mevcut farklar, benzerlikler ve boşluklara olduğu kadar uluslararası işbirliği bakımından ortaya çıkan sorunlara da parmak basmaktadır. Diğer yandan, Komite'nin, etiketleme, mal ve hizmetlerin karşılaştırmalı denemeleri hakkındaki iki raporu, Hükümetlerin ilerdeki davranış politikaları hususunda tavsiye ve sonuçları açıklamaktadır.

Komitenin gelecekteki çalışmaları için önerilen programı, Hükümetlerin nitelik bakımından olduğu kadar nicelik yönünden de hayat seviyesini ıslah edebilmek tasasına geniş ölçüde cevap vermek üzere tüketiciler hakkında bir

(*) «l'Observateur de l'OCDE» adlı derginin Ekim 1972 tarihli nüshasından alınmıştır.

tüm politika hazırlanması hususunda üye ülkelerin sahip bulundukları düşüncelere tercüman olmaktadır.

Eğer tüketiciler, tehlikeli ve sağlığa zararlı mamullere, aldatıcı haberlere ve usulsüz satış uygulamalarına karşı korunmuş olurlarsa hayat seviyeleri yükselecektir. Bundan başka tüketiciler, objektif bilgilere sahip bulundukları ve uygun bir eğitimden yararlandıkları takdirde piyasa ekonomisinde rollerini daha iyi ifa edebilmektedirler. Tüketicilerin bilgileri ve eğitimleri ıslah edilmek suretiyle toplumun az gözde olan tabakalarına, sahip bulundukları kaynakları en iyi biçimde kullanmaları hususunda yardım edilmiş olur. Tüketiciler hakkında ulusal politikalar çerçevesi dahilinde alınmış bulunan tedbirler bir ülkeden diğerine farklılık arz edebileceklerinden, milletlerarası mübadelelerde müstehliklerin tercihlerini sınırlamağa müsait engeller yaratmağa ve böylece tüketicilerin hayat seviyelerine olumsuz etkiler yapmağa müncer olmamalıdır.

Komitenin bundan sonraki çalışmaları aşağıdaki dört büyük amaca yöneltilmiş olacaktır:

— Hükümetlerin, her ülkenin özel durumunu gözönünde tutmak suretiyle, müstehlikler hakkında

bütün ve aktif politikalarını hazırlamaları ve bunu gerçekleştirmek için en etkili vasıtaları seçmeleri maksadıyla üye ülkelerdeki tüketiciler hakkında kabul edilen politikaların gelişmesine ilişkin düzenli bilgi ve tecrübe mübadelesi;

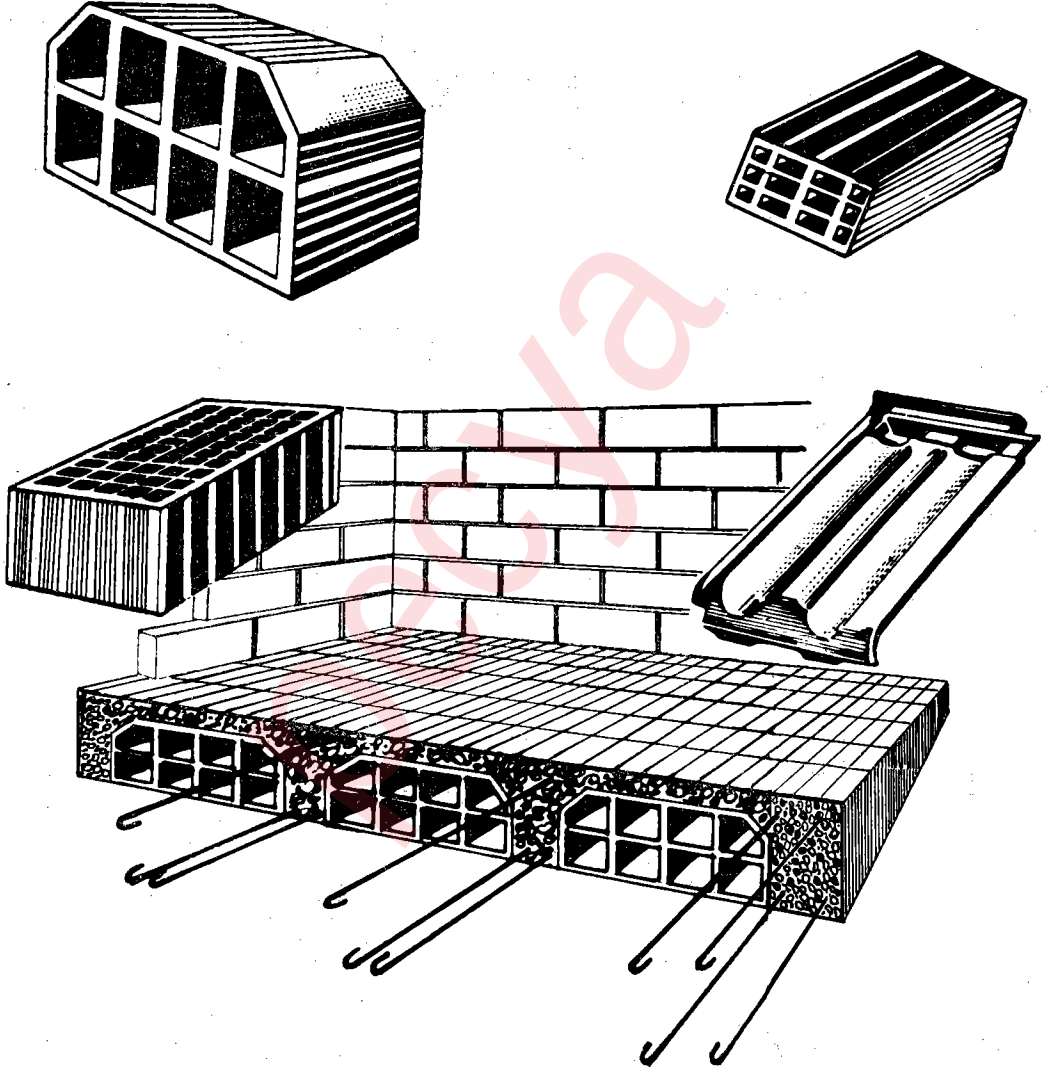
— Hükümetler tarafından, kendi politika çerçeveleri içinde, özellikle etiketleme ve ürünlerin kullanma güvenliği sahasında, tüketiciler hakkında almış oldukları kararlar dolayısıyla uluslararası mübadelelerin yansımalarının tahlili ve muhtemel elverişsiz yansımaları azaltmak için alınması gerekli tedbirlerin teklifi;

— Üye ülkelerin bütünü için geçerli olacak kurallar ve düzenli bir doğrultu tayin edecek yollar bulmak amacıyla ticarileştirmenin arzu edilmeyen uygulamaları ve tüketiciler hakkında aktif bir politika izlenmesinde özel bir önem arz eden tüketim kredisi konusunda tüketiciyi himaya gibi, özgül, belli sorunların tetkiki;

— Tüketiciler hakkındaki politikanın enflasyonla mücadelede, etkili bir rekabet sağlamada ve genel olarak yaşamın niteliğini ıslah etmede payı bulunmasına özel bir dikkat göstererek bu politika ile kamu otoritelerinin ekonomik ve sosyal politikaları arasında bağlantı kurulması.

TUĞLA-KİREMİT ve ASMOLEN FABRİKALARI

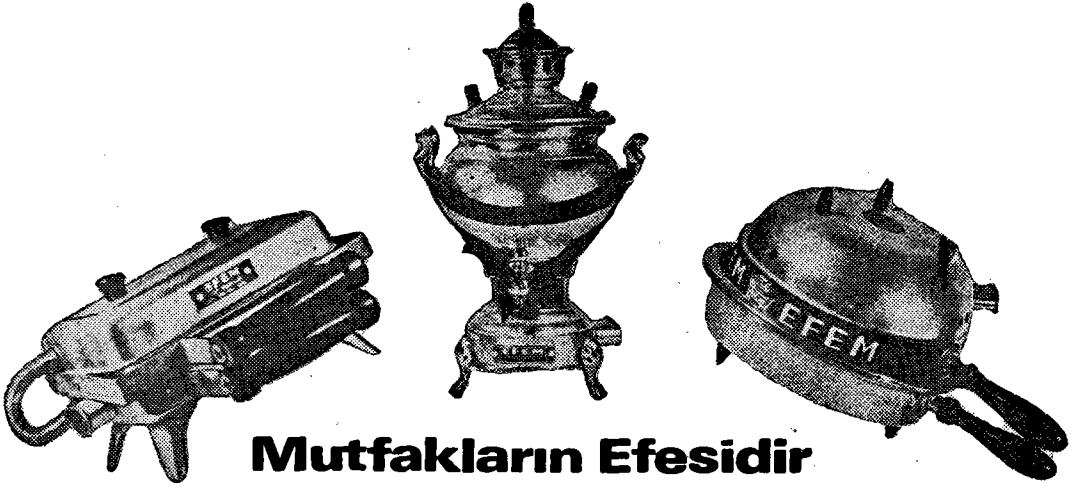
KADIKÖY SATIŞ BÜROSU

Mühürdar Fuat Bey Sokak Talas İş Hanı kat 1
Kadıköy-İstanbul Tel.36 13 42- 36 48 98

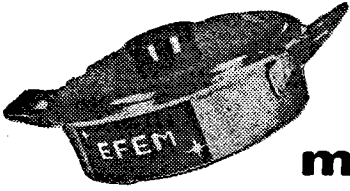
İSTANBUL SATIŞ BÜROSU

Meclisi Mebusan Cad. Arhan Salıpazarı-İstanbul
Tel. 45 5000-49 58 02

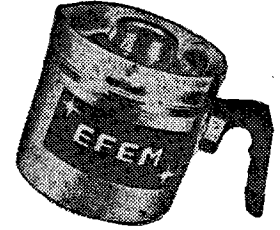
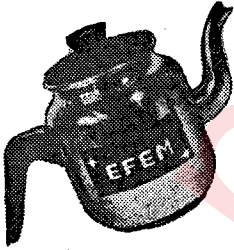
Harbiyedeki YAPI ENDÜSTRİ MERKEZİ'nde bulunan standımızın görülmesini rica ederiz.

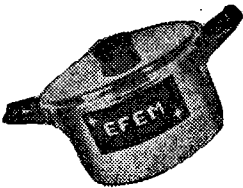
Mutfakların Efesidir
Hanımların Neş'esidir

adı EFEM
mutfak eşyasıdır

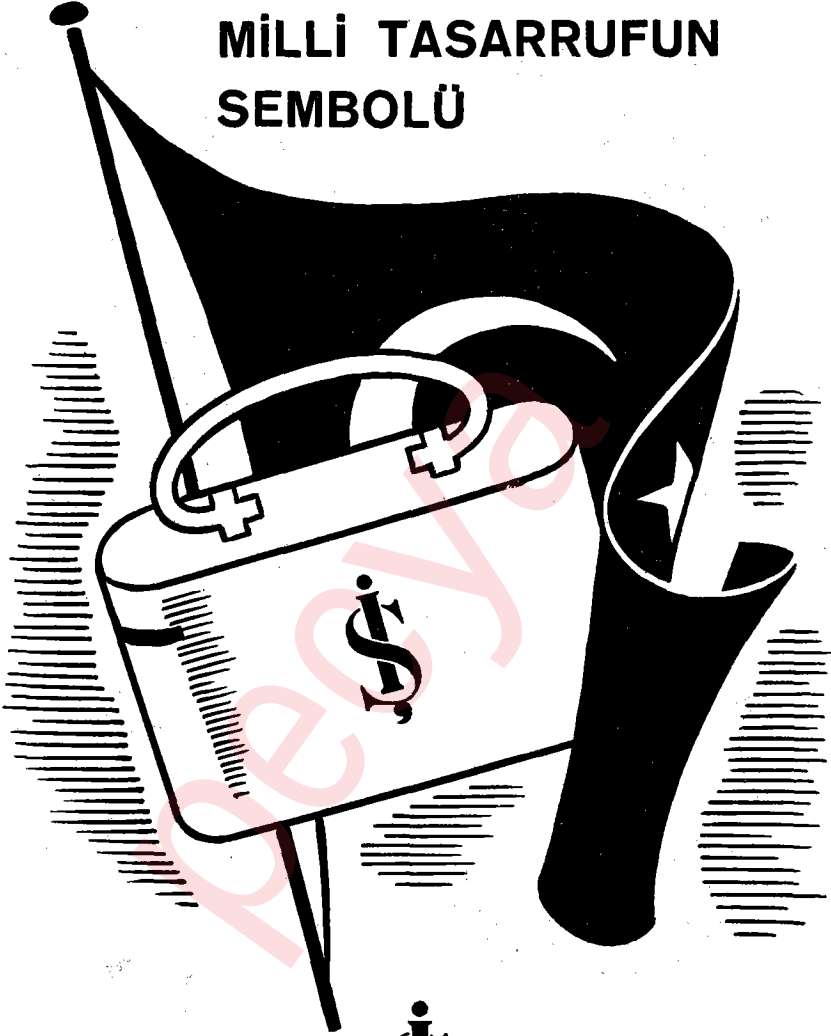

Alüminyum
SANAYİİ

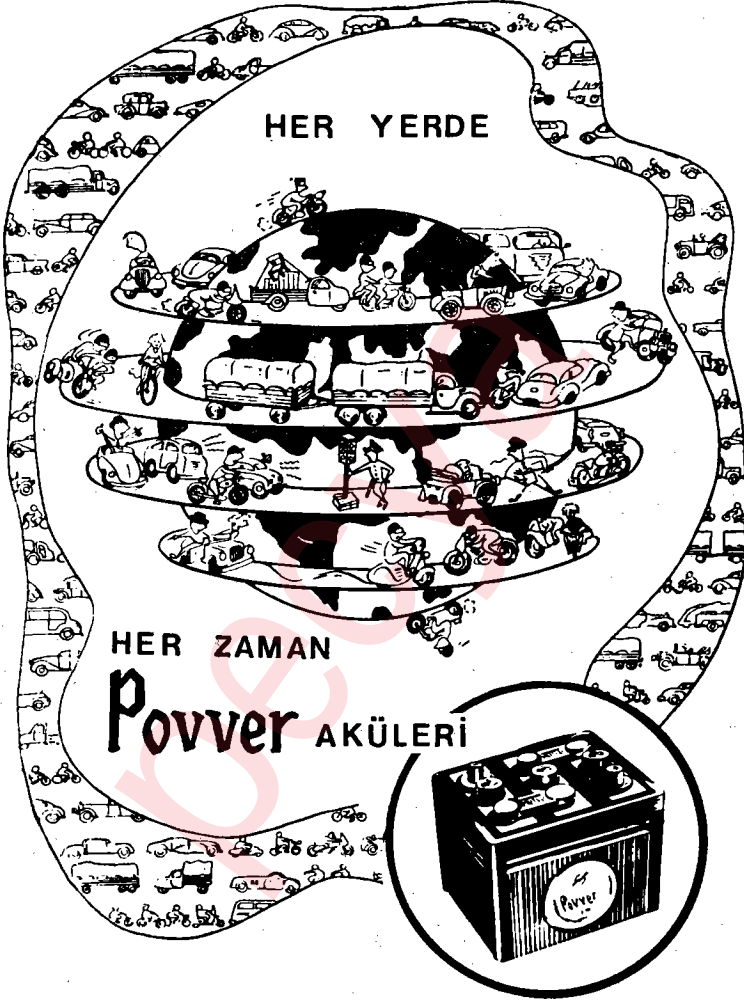
Tahtakale Tomruk Çıkmazı SANTRAL çar.3-4-5
İSTANBUL tel:22 97 76

**MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOLÜ**

TÜRKİYE ₺ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

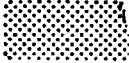

MUTLU AKÜ ve MALZEMELERİ SANAYİİ A.Ş. İSTANBUL

ARSLAN

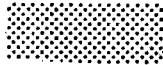
tek

veya

BLOK

•yapı tuğlası

• ateş tuğlası

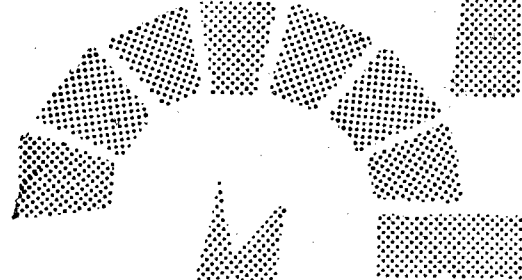
ateş harçları

izolasyon tuğlası

EYÜP — İSTANBUL

Fab. : 23 22 10

Mz. : 44 30 40

}}

st

“ev”limisiniz?

Güzel dekore edilmiş, sizi mesut eden, sıcak bir eve mi sahipsiniz? O halde, evinizi kışın karından, ilkbaharın rüzgârından, yazın güneşinden, sonbaharın yağmurundan, koruyunuz. Bu koruma işini CBS Akrolit Dış Cephe Kaplama Boyası en mükemmel şekilde yerine getirecektir. CBS Akrolit Saf Akrilik Dış Cephe Kaplama Boyası evinizin dış cephesini bir zırh gibi sarıp dış tesirlerden korur.

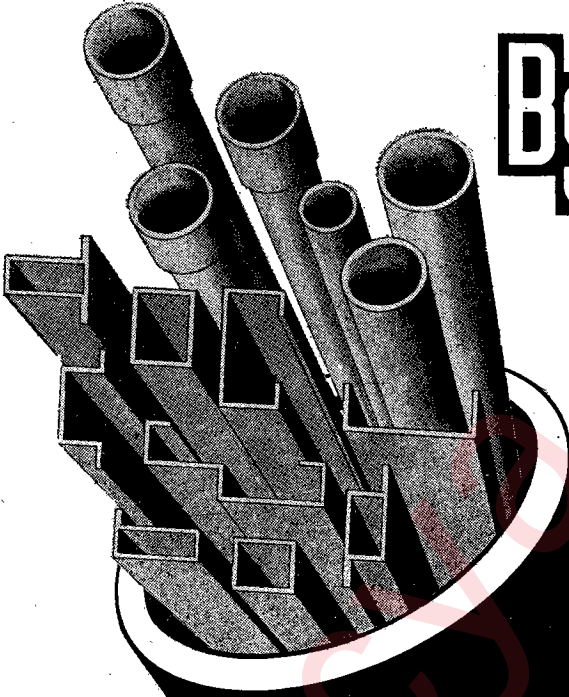
Üstelik birbirinden cana yakın renkleriyle evinizin dış görünüşüne göz alıcı bir güzellik getirir. CBS dev Alman Kimya kompleksi BASF (Badische Anilin und Soda Fabrik A.G.)'ın özel formülleriyle Türkiye'de CBS Boya - Kimya fabrikalarında imal olunmaktadır.

Evinizi CBS Akrolit sarsın. Eviniz kara, yağmura, güneşe, rüzgâra karşı yıllarca korunsun.

CBS Akrolit®
dış cephe kaplama boyası

CBS BOYA - KİMYA SANAYİ ve TİCARETİ A.Ş.
Karaköy Kardeşim Sok. 44/3 İstanbul Tel: 49 67 10

BS

BORUSAN
BORU SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ
İSTANBUL
1958

SANAYİDE İNŞAATTA

borusan mamulleri

Merkez: Meclisi Mebusan Cad.No 325 Kat 1 Salıpazarı -İstanbul

Santral:44 74 80 (5 Hat) Müdüriyet:44 36 39 Satış:44 76 03 - 49 54 78

ev cihazlarında
ARCELİK
kalitede öncü... fiyatta ölçü

UCUZ TESİSAT TELİ ALARAK PAHALI BİR HATA İŞLEMİYİNİZ

Elektrik kontağından çıkan pek çok yangına Türk Standardlarına uymayan tesisat telleri sebep olmaktadır.

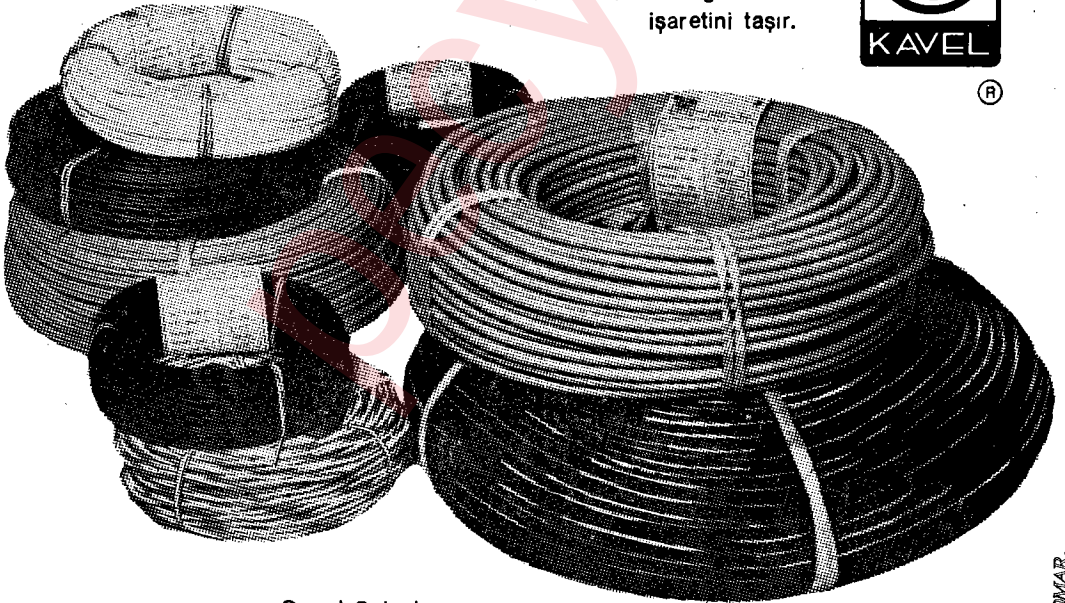
KAVEL tesisat tellerinde Türk Standardları gereğince iletken olarak elektrolitik bakır tel, yalıtkan olarak da yüksek vasıflı P.V.C. kullanılmaktadır. KAVEL'i diğer bir çok tesisat telinden ayıran bu iki önemli özelliğidir.

Alacağınız dairenin elektrik tesisatında veya kendi inşaatınızda Türk Standardlarına uygun KAVEL tesisat tellerinin kullanılmış olmasına bilhassa dikkat ediniz.

KAVEL tesisat telleri
Türk Standardları Enstitüsünün garanti
işaretini taşır.

®

Genel Satıcıları

Burla Biraderler ve Şşrl. | Beko Ticaret A.Ş.
Hezaren Cad. 61-63 | İstiklâl Cad. 349
Karaköy, İstanbul 45 52 00 | Beyoğlu, İstanbul 49 00 39

ADMAR

HOS BAĞ

ŞARAP
SANAYİNDE
KALİTE ve NEFASET
ÖRNEĞİNİ YİNE
TEKEL
SUNAR